

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Demokrati i forandring

et skrift om partier og interesseorganisationer i overgangen fra industri - til informatinssamfund

Larsen, Christian Albrekt

Publication date:
2002

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Larsen, C. A. (2002). *Demokrati i forandring: et skrift om partier og interesseorganisationer i overgangen fra industri - til informatinssamfund*. Aalborg Universitet. Arbejdsrapport: Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning Nr. 2002 : 1

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Demokrati i forandring
*- et skrift om partier og interesseorganisationer i
overgangen fra industri- til informationssamfund*

Christian Albrekt Larsen

ISSN 1396-3503

2002:1

Christian Albrekt Larsen:

*Demokrati i forandring
- et skrift om partier og interesseorganisationer i
overgangen fra industri- til informationsfundet*

copyright forfatteren

*Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
Aalborg Universitet
Fibigerstræde 1
9220 Aalborg Ø*

tlf. 96358200

*ISSN 1396-3511
2002:1*

tryk: UNI.PRINT, Aalborg Universitet

Indholdsfortegnelse

KAPITEL 1: INDLEDNING	3
KAPITEL 2: PARTIER, INTERESSEORGANISATIONER OG DET DEMOKRATISKE IDEAL.....	5
KAPITEL 3: MOD MEDIEPARTIER, NYE SKILLELINIER OG VÆLGERE MED OMTANKE.....	10
FRA MASSEPARTIER TIL MEDIEPARTIER.....	11
FRA KLASSEORIENTERING TIL NYE POST-INDUSTRIELLE SKILLELINIER.....	15
FRA MENIGE MEDLEMMER TIL VÆLGERE MED OMTANKE	19
NYE FORUDSÆTNINGER FOR DET REPRÆSENTATIVE DEMOKRATI.....	26
KAPITEL 4: FRA KLASSEINTERESSER MOD ORGANISERET INDIVIDUALISME.....	27
KAPITEL 5: FRA KORPORATISME TIL FAGLIGE NETVÆRK OG MEDIEKAMP	33
KAPITEL 6: PERSPEKTIVER FOR FREMTIDENS DEMOKRATI.....	41

Kapitel 1: Indledning

Forholdet mellem interesseorganisationer og det repræsentative demokrati er et klassisk spørgsmål, der har optaget politisk engagerede igennem det tyvende århundrede. Omkring århundredeskiftet kom de første publikationer om emnet, men først efter anden verdenskrig tog diskussion for alvor fart. Diskussionen har været ført på mange forskellige måder og niveauer. Nogle diskussioner har omhandlet en enkelt beslutning, andre et politikområde, f.eks. landbrugspolitik, mens helt tredje diskussioner på overordnet niveau har diskuteret forholdet mellem interesseorganisationer og demokrati. Fælles for stort set alle disse diskussioner er dog en underliggende bekymring for, at interesseorganisationerne har fået for stor indflydelse, og dermed udgør en fare for demokratiet.

Bekymringen bliver forstærket af, at man i slutningen af det 20. århundrede kan iagttage en række udviklingstendenser for de politiske partier og interesseorganisationerne, der i højere grad peger i retning af splittelse end fællesskab. En lignende bekymring for fællesskabet kan spores tilbage til overgangstiden mellem feudalsamfund og industrisamfund. Hele den sociologiske disciplin blev således grundlagt på spørgsmålet om, hvilke former for solidaritet, der kunne "holde" sammen på det kommende industrisamfund. Svaret blev i høj grad et nationalt kulturelt og politisk fællesskab. Nutidens bekymring for fællesskabet er på samme måde knyttet til en opfattelsen af, at vi befinder os i en overgangstid mellem det hidtidige industrisamfund og et informationssamfund. Andre kalder den nye fase det post-industrielle eller hyperkomplekse samfund. Spørgsmålet er således, hvorvidt de gamle nationalt tilknyttede kulturelle og politiske fællesskaber er under opbrud, og hvad der i givet fald skal træde i stedet for.

Dette er store spørgsmål, der ikke lader sig besvare i et enkelt skrift, men snarere udgør et fundament for en fælles intellektuel og politisk udfordring. Ikke desto mindre vil vi i dette skrift forsøge at tegne nogle overordnede billeder af mulige udviklingstendenser. Formålet med skriftet er derfor snarere at åbne diskussionen end at komme med videnskabelig svar på snævert afgrænsede problemstillinger. Derfor er teksten også skrevet i en friere stil og til et bredere publikum end traditionelle videnskabelige afhandlinger. Det afspejler sig blandt i, at teksten ikke er fyldt med referencer og fodnoter med alverdens forbehold.

Skiftet er delt i fem kapitler. I det efterfølgende kapitel 2 redegøres for det demokratiske ideal, som tingenes tilstand måles imod. Eller rettere de demokratiske idealer, da kapitlet opererer med tre forskellige idealer for blot at få et nogenlunde overblik over de forskellige forståelser af demokrati, der ofte ligger implicit i diskussionerne. Kapitel 3 beskriver de ændrede forudsætninger og roller for de politiske partier, der ofte opfattes, som bærer af det repræsentative demokrati. Man kan her iagttage en bevægelse fra massepartier til mediepartier, fra højre-venstre dimension til nye post-industrielle skillelinier og endelig fra "menige" medlemmer til vælgere med omtanke. På samme måde beskriver kapitel 4 udviklingstendenser i befolkningens medlemskab af interesseorganisationer. Den overordnede konklusion er, at man kan iagttage en bevægelse væk fra den traditionelle klasseorganisering mod såkaldt organiseret individualisme. Med afsæt i disse kapitler beskriver kapitel 5 ændringer i samspillet mellem interesseorganisationerne og det repræsentative demokrati. En pointe er, at samspillet har ændret sig kvalitativt i retning af mere uformelle elitenetværk og mediernes rolle som "dagsordensfastsættere" er betydeligt forøget. Endelig reflekteres der i kapitel 6 over, hvorledes man kunne "svare" på disse udviklingstendenser. Der findes selvfølgelig ingen lette løsninger, men forhåbningen er i det mindste af åbne op for en visionær diskussion om fremtidens demokrati.

Kapitel 2: Partier, interesseorganisationer og det demokratiske ideal

Når det politiske system og herunder interesseorganisationernes indflydelse skal vurderes tages det ofte for givet, at der hersker konsensus om, hvad der er demokratisk og ikke demokratisk. Det mest fremherskende ideal er billedet af en parlamentarisk styringskæde, hvor magten udspringer fra et suverænt folk. Via frie og lige valg vælger dette folk et parlament, der udpeger en regering, der har ansvaret for forvaltningens udførelse af den offentlige politik. På den måde tænkes f.eks. en børnehavepædagogs arbejde at bygge på en demokratisk legitimitet, der via den parlamentariske styringskæde kan spores tilbage til folket. Men under denne fælles forståelse af en parlamentarisk styringskæde findes der utallige normative demokratiforståelser, der blandt andet har vidt forskellige opfattelser af demokratiets funktion.

For overskuelighedens skyld vil vi groft skelne mellem elitedemokrati, pluralisme og deltagerdemokrati. Elitedemokrater opfatter demokratiet som en metode til at kontrollere den siddende elite. En elite, der både er nødvendig og ønskværdig i et moderne demokrati. Denne kontrolfunktion praktiseres gennem stemmedeltagelse, mens øvrig folkelig indblanding opfattes som en hindring for effektiv ledelse. Alf Ross har i dansk sammenhæng været eksponent for denne ret mekaniske opfattelse af demokratiet. I den liberale, pluralistiske forståelse handler demokrati primært om at artikulere og aggregere de forskellige interesser i samfundet. Med artikulation menes, at borgernes krav, værdier og holdninger bliver fremført til det politiske system. Med aggregering, menes den proces, hvor de mange krav, værdier og holdninger samordnes i nogle større "klumper". Det er derfor afgørende, at der er lige og fri adgang til indflydelse, og de valgte politikere opfattes som interesserepræsentanter. En sådan aggregering af interesser gør bredere folkelig deltagelse ønskværdig, men en gruppe passive borgere opfattes ikke som noget større problem. Det kan ligefrem være udtryk for, at deres interesser bliver udmærket varetaget. Manglende folkelig deltagelse opfattes derimod som meget problematisk i den deltagerdemokratiske forståelse. Her opfattes deltagelse som nøglen til at igangsætte de integrative processer, der er demokratiets primære funktion. Hal Koch har været den mest prominente danske fortaler for denne position, hvor demokratiet nærmest er en livsform. For deltagerdemokrater er en åben og fornuftstyret debat mellem borgerne og de valgte politikere grundlaget for et godt

demokrati. De senere år er mange såkaldte deltagelsesteoretikere begyndt at fokusere mere og mere på tilstedeværelsen af den åbne fornuftstyrede debat som det centrale kriterium for et godt demokrati.

Pointen er, at synet på politiske partier, interesseorganisationer og samspillet i mellem disse i høj grad afhænger af, hvilket demokratisk ideal man anlægger. Med udgangspunkt i forestillingen om den parlamentariske styringskæde kunne man hævde, at partier og interesseorganisationer slet ikke burde indgå i det politiske system. Den suveræne befolkning kan udmærket vælge et parlament uden tilstedeværelsen af partier og tilstedeværelsen af interesseorganisationer bryder grundlæggende med princippet om én borger én stemme. Således står det heller intet sted i grundloven beskrevet, at de politiske partier eller interesseorganisationer skulle have en privilegeret stilling i forhold til den politiske beslutningsproces.

Ikke desto mindre er de fleste enige om, at både partierne og interesseorganisationer varetager vigtige opgaver. Indenfor en elitedemokratisk forståelse hæfter man sig ved, at partierne varetager opgaven med at træne og udvælge kommende ledere. At de politiske partier er ved at miste den brede folkelige forankring, er ikke noget større problem for den rekrutteringsfunktion. Der er selvfølgelig en risiko for, at borgere med skjulte lederpotentialer ikke bliver opdaget, men antalsmæssigt er behovet for ledere begrænset. Blandt elitedemokrater vil man også være meget lydhøre overfor argumentet om, at inddragelse af interesseorganisationer er nødvendig for at træffe effektive beslutninger. Pointen er således, at inddragelse af interesseorganisationer i såvel beslutningsforberedelse som implementering sikrer effektive politiske løsninger. Dels fordi interesseorganisationerne ligger inde med nødvendig viden på et givent sagsområde, hvilket både styrker beslutningsgrundlaget og chancerne for succesfuld implementering. Og dels fordi interesseorganisationer via inddragelse også bliver forpligtet til at bakke den pågældende politik op, hvilket ligeledes forøger chancerne for succesfuld implementering. Aktiv støtte til den endelig politik er så at sige prisen, interesseorganisationerne må betale for inddragelse i beslutningsprocessen. Så vidt vil elitedemokrater ikke have problemer med tilstedeværelsen af interesseorganisationer, da demokratiet i høj grad vurderes på dets evne til at træffe effektive beslutninger. På den anden side er den elitedemokratiske forståelse dog meget optaget af mulighederne for at kontrollere magthaverne – det er nærmest befolkningens eneste væsentlige funktion. Og her kan inddragelse af interesseorganisationer afstedkomme en række problemer, da

specielt inddragelse i implementeringsprocessen gør det vanskeligt at placere et ansvar. Organer, hvor interesseorganisationer alene eller i samarbejde med embedsmænd forvalter en given politik, er således ikke omfattet af princippet om ministerstyre, dvs. ministeren har ikke direkte instruktionsbeføjelse overfor organet. En sådan uddelegering af beføjelser til interesseorganisationer indskrænker befolkningens muligheder for at kontrollere eliten og eventuelt ”straffe” de skyldige ved næste valg. I praksis har det endvidere vist sig, at en lang række af de seneste 20 års ”skandale sager” faktisk har været karakteriseret ved sådanne former for organisatorisk autonomi.

Den pluralistiske demokratiforståelse er langt mere optaget af, at de politiske partier og interesseorganisationer sikrer en effektiv artikulering og aggregering af befolkningens interesser. Specielt partierne har her en meget vigtig funktion, da der i princippet er tale om en organisatorisk opbygning, der direkte forbinder menigt medlem, parlament og regering. Tanken er således, at partierne fungerer som en slags ”væge”, der opsuger befolkningens ønsker, men samtidig filtrerer og komprimerer. Det ligger netop i termen aggregering, at de individuelle ønsker i befolkningen så at sige lægges sammen i større ”klumper”, inden de når frem til parlament og regering. For at denne aggregering skal blive effektiv, er en vis folkelig forankring nødvendig. I tider hvor den folkelige forankring i partierne bliver mere og mere problematisk, har pluralismen derfor et forholdsvist positivt syn på interesseorganisationer. Tankegangen er simpelthen, at interesseorganisationerne kan fungere som et alternativ til den artikulering og aggregering, der finder sted i det politiske partier. Man er således positivt stemt overfor nye indflydelseskanaler og interesseorganisationernes helt grundlæggende mission - at fremføre medlemmernes særinteresser i det politiske system – opfattes som helt legitimt. Alt andet lige må det jo forbedre artikuleringen af befolkningens ønsker overfor eliten. Herunder sikrer inddragelse af interesseorganisationer en vis form for mindretalsbeskyttelse i forhold til det flertal, der træffer beslutningerne i et demokratiet. Det er blevet beskrevet på den måde, at de fleste politiske problemer faktisk er problemer for mindretal, hvilket ikke umiddelbart giver flertallet interesse i at tage problemet op og fremkomme med politiske løsninger. Derfor er inddragelse af interesseorganisationer et plus for et moderne demokrati. Problemet med aggregering igennem interesseorganisationer i stedet for igennem politiske partier er ofte, at befolkningens ønsker ikke i samme grad afvejes i forhold til hinanden. I bedste liberalistiske stil hæfter man sig dog ved, at en ”sund” konkurrence mellem de mange krav, ønsker og holdninger vil lede til en fornuftig afvejning. Problemet kan dog være, at enkelte interesseorganisationer opnår en privilegeret adgang, der udelukker andre interesseorganisationer og

dermed "skævvrider" artikulationen. En anden form for "skævvridning" i fremførelsen af krav, ønsker og holdninger kan skyldes, at ledende embedsmænd og repræsentanter for interesseorganisationer begynder at følge egne interesser i stedet for henholdsvis medlemmernes interesser og de politiske beføjelser.

Blandt deltagelsesdemokrater drømmer man i princippet om et direkte demokrati, hvor de enkelte borgere er direkte inddraget i beslutningsprocesserne, men de fleste anerkender deltagelse i partier og interesseorganisationer som vigtige næstbedste løsninger. Den faktiske deltagelse er helt essentiel, da deltagelse både tænkes af uddanne og ansvarliggøre befolkningen. Indenfor denne tradition har man været optaget af, hvorledes deltagelse i lokalt politisk arbejde i partier, interesseorganisationer mv. genererer en række positive cirkler, hvor deltagelse fører til større interesse og kendskab, hvilket igen fører til større deltagelse både på det lokale, men også på det nationale niveau. Indenfor denne forståelse er partiernes vigtigste opgave således ikke at rekruttere egnede ledere eller aggregere befolkningens krav, men derimod at skabe engagerede samfundsborgere, der vil og kan deltage aktivt i at gennemføre det fælles bedste. Den overordnede funktion er således at integrere borgerne i et gensidigt forpligtende politisk fællesskab. I princippet kan deltagelse i foreningerne, herunder deltagelse i interesseorganisationer, igangsætte sådanne dynamikker, hvilket i udgangspunktet giver deltagelsesdemokrater en forholdsvis positiv opfattelse af interesseorganisationer. Traditionen kan spores helt tilbage til Tocqueville, der på en rejse til USA i 1830'erne beskrev, hvorledes amerikanernes tilbøjelighed til at danne foreninger udgjorde et stærkt fundament for demokratiet. En lignende foreningstendens i Skandinavien har ifølge mange iagttagere ligeledes stabiliseret de nordiske demokratier. Men én ting er generel deltagelse i foreninger, noget andet er deltagelse i interesseorganisationer. Problemet for deltagelsesdemokrater er selvfølgelig, at interesseorganisationer ofte ikke er orienteret imod det fælles bedste - ikke engang når de selv skal sige det - men derimod orienteret imod medlemmernes bedste. Der er således en klar risiko for at mobilisering i interesseorganisationer skaber egoistiske borgere uden sans for fællesskabet og det fælles bedste. En tendens man specielt kan frygte i interesseorganisationer, der er etableret til at varetage snævre individuelle interesser.

Andre deltagelsesdemokrater vil opfatte graden af fornuftstyret åben dialog, som værende ligeså vigtig eller vigtigere end selve omfanget af befolkningens deltagelse. Partierne og interesseorganisationerne har således den meget vigtige funktion at få alle relevante synspunkter

frem og dernæst via åben dialog nå en fælles løsning. I den forstand er interesseorganisationerne en garant for, at alle synspunkter kommer frem, dvs. at grundlaget for dialog bliver så godt som mulig. På den anden side kan inddragelse af interesseorganisationer også have en tendens til at fastlåse den politiske kommunikation i nogle snævre netværk, hvilket demokratisk set er en ulempe. Startende i 1970erne begyndte nordisk samfundsforskning at påpege tilstedeværelse af sådanne politiske subsystemer f.eks. arbejdsmarkedspolitik, boligpolitik, industripolitik, hvor relativt få aktører opbygger fælles forståelser og fører tekniske diskussioner, der ikke umiddelbart er tilgængelig for en bredere offentlighed – eller for den sags skyld for et menigt medlem i Folketinget.

Alt i alt kan man således konkludere, at vurderingen af det nuværende politiske system i høj grad vil være afhængigt af, hvilket demokratiideal man tager udgangspunkt i. De tre forskellige teoretiske positioner vægter demokratiets funktioner forskelligt, hvilket fører til forskellige vurderinger af partier, interesseorganisationer og samspillet mellem disse. Efter disse teoretiske ræsonnementer vil vi vende også mod de mest centrale udviklingstendenser, der kan iagttages i partisystemet og blandt interesseorganisationerne. Vi starter med forandringerne blandt vælgerne og de politiske partier.

Kapitel 3: Mod mediepartier, nye skillelinier og vælgere med omtanke

Et politisk parti kan defineres på mange forskellige måder. Én minimumsdefinition lyder, at et politisk parti er en gruppe af personer, som under en fælles betegnelse opstiller kandidater til offentlige valg til politiske forsamlinger. I daglig tale har vi ofte en lidt anderledes forståelse af partier end blot en gruppe personer, der opstiller kandidater til offentlige valg. Vi forbinder normalt partier med mere fasttømrede organisationer, der har partiforeninger, hovedbestyrelse, forretningsudvalg, partiformand, landsmøder etc. Sådan behøver det imidlertid ikke at være. I det 19. århundrede bestod de politiske partier (dvs. Højre, Venstre, og Socialdemokratiet) af løse og uformelle netværk, der ikke havde noget nævneværdigt organisatorisk apparat. Der var således ikke nedskrevne partilove, normalt heller ingen landsorganisation til at forbinde bund og top og formaliseret medlemskab fandtes ikke. Disse såkaldte elitepartier var i stedet centreret om nogle individuelle notabiliteter, der i kraft af vedkommendes personlige kontakter, navn, prestige, formue etc. blev optaget i partiet. Elitepartierne havde således ingen ambition om at artikulere befolkningens interesser eller via deltagelse at integrere befolkningen i det politiske fællesskab. I elitedemokratisk stil var den primære opgave at rekruttere de bedste ledere.

Det var først med udbredelsen og udvidelsen af den lige og almindelige valgret, at partierne, med Socialdemokratiet i spidsen, begyndte at organisere vælgerne som medlemmer. Karakteristisk for disse såkaldte massepartier er en formel organisation reguleret af partilove. Fundamentet for organisationen er de lokale partiforeninger, hvor alle, der kan stå inde for partiets synspunkter kan melde sig ind. Det 20. århundredes massepartier har således haft en klar ambition om at mobilisere befolkningen. Ikke bare op til valgene, men også imellem valgene. På den måde forsøger massepartiet at opbygge en skare af vælgere, der via medlemskab bliver trofaste støtter af partiet. Og hvis vælgerne ikke i første omgang er parat til et politisk medlemskab kan massepartierne tilbyde medlemskab af en række øvrige foreninger, f.eks. fritids-, sports og kulturforeninger. Dette karakteristika blev ført til ekstremerne i Socialdemokratiet, hvor ”bevægelsen” både kunne dække de materielle og åndelige behov. Arbejderkorporationen kunne levere alt fra Star øl, brød, mælk, kul og koks til klipning i Figaro salonerne. Man kunne synge i arbejderbevægelsens sangkor, tage på ”folkeferie”, blive klogere hos AOF og læse partiavisen eller en bog fra Fremad. De øvrige partier

havde mindre at byde på, men Socialdemokratiets succes fik i høj grad de konkurrerende partier til at kopiere den organisatoriske opbygning af partiapparatet.

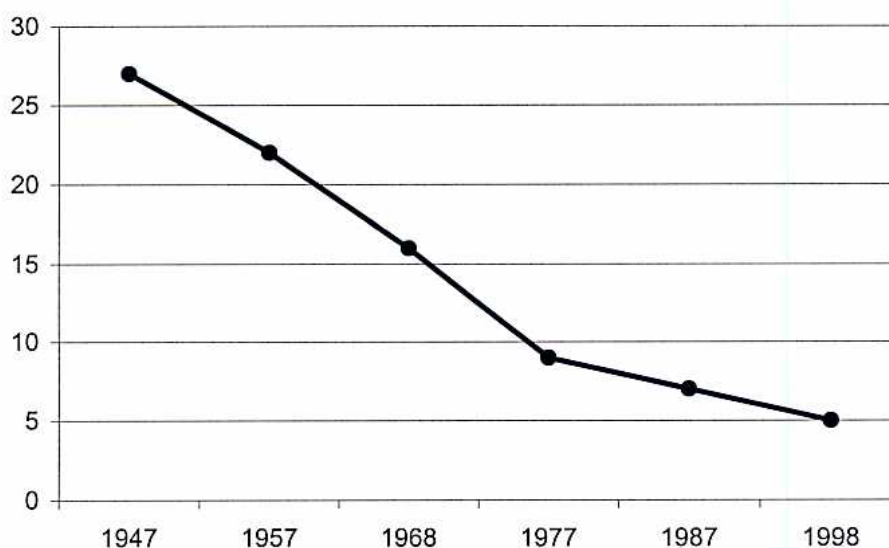
Demokratisk set er en af de store fordele ved disse massepartier, at der via den organisatoriske opbygning skabes en mulighed for en fortløbende tovejskommunikation mellem menige medlemmer og eliten. Pluralister vil således hæfte sig ved de forbedrede muligheder for at aggregere folkets interesser, mens deltagelsesdemokrater vil hæfte sig ved de integrerende effekter, der etableres på baggrund af befolkningens aktive deltagelse. Hvorvidt denne mulighed for tovejskommunikation reelt i højere grad var en envejskommunikation fra top til bund kan så diskuteres. Der er inden tvivl om, at ledelsen i massepartierne i høj grad også opfattede det organisatoriske apparat som en mulighed for at styre meningsdannelsen i vælgerskaren. Hvorvidt kommunikationen i massepartierne er demokratisk eller ej, er dog en noget forældet diskussion, da meget tyder på, at massepartierne er på vej mod opløsning. I det følgende vil vi se på disse indikationer af et skifte fra massepartierne til en ny partiform, der stiller nye udfordringer til det repræsentative demokrati.

Fra massepartier til mediepartier

Vælgernes medlemskab er helt afgørende for et masseparti. Dels fordi hele ideen om tovejskommunikation bygger på antagelsen om, at der skal være nogle at kommunikere med. Og dels fordi medlemsbidrag indtil for nylig har været en vigtig kilde til at finansiere det organisatoriske apparat knyttet til massepartierne. I hele efterkrigstiden har de danske partier dog oplevet en sand medlemsflugt. En tilsvarende udviklingen ses i andre vesteuropæiske lande, men faldet har været specielt kraftigt i Danmark, bl.a. fordi vi startede fra en forholdsvis høj grad af organisering. I 1947 var hele 27 procent af vælgerne således medlem af et politisk parti, mens andelen i 1998 var faldet til kun 5 procent, jævnfør figur 1. Faldet var kraftigst i perioden frem til 1977, hvorefter kurven flader noget ud.

Figur 1: Den samlede organisationsprocent for de politiske partier opgjort som forholdet mellem antal partimedlemmer og antal stemmeberettigede. 1947 - 1998

Kilde: Baseret på Lars Bille (1997) *Partier i forandring*. Odense Universitetsforlag. Jørgen Elklit, "Faldet i medlemstal i danske politiske partier" i *Politica* vol.23 (1991), pp. 60 – 83.

Dermed har vi nået et niveau for partipolitisk organisering, der undergraver hele idegrundlaget bag massepartierne. Den partipolitiske organisation har således udlevet sine dage som et afgørende bindeled mellem befolkning og elite. Man kan ligefrem se tendenser til, at det skaber problemer for de politiske ledere at benytte sig af det organisatoriske bindeled. Problemet består primært i, at medlemsskaren ikke længere udgør et bredt udsnit af partiets vælgere, men derimod udgør de mest ideologiske og dermed også de mest ekstreme af disse vælgere. F.eks. hyldede medlemmerne af det Konservative Folkeparti på landsmødet i 1987 Erik Ninn Hansen med stående bifald for hans markante profil i "Tamil-sagen", der senere bragte ham for rigsretten og partiet fra regeringsmagten. I den forbindelse forlod flere af de midtersøgende toppolitikere partiet, blandt andet i protest imod denne ortodokse medlemsskare, der påvirkede partiets politik. I den pluralistiske forståelse består problemet i, at partierne via det organisatoriske bindeled ikke længere artikulerer og aggregerer interesser fra partiets vælgere, men derimod fra en snæver kerne af medlemmer. Et problem, der forøvrigt bliver større jo mere demokratisk partiernes interne organisation er bygget op. Når folketingsgruppens politik skal godkendes af partiernes hovedstyrelse, som det er tilfældet i Socialistisk Folkeparti og i Enhedslisten, kan man stille spørgsmålstejn ved, hvilke vælgere der egentlig bliver repræsenteret. Hos Centrum-Demokraterne

har man derfor taget konsekvensen af det faldende medlemstal og gjort landsorganisationen til en rent rådgivende forsamling.

Hvis politikerne vil i kontakt med den bredere vælgerskare eller omvendt, må man benytte det nye bindeled – massemedierne. Og til forskel fra massepartierne partipresse er de nye massemedier ikke længere underlagt politisk kontrol. Mediernes autonomi havde været under udvikling helt tilbage fra 1920'erne og 1930'erne, hvor Politiken, Berlingske Tidende og Jyllandsposten fik deres gennembrud, men udviklingen tog for alvor fart i efterkrigstiden. Senere kom TV til med en enorm kommunikationskraft. Dette etablerer nogle helt nye forudsætninger for vælgere og politikere. Hvor pressen i gamle dage gav fyldige referater af de sager, som politikerne tog op, er det i dag snarere omvendt, dvs. i en lang række tilfælde forsøger politikerne at koble sig på de sager, som journalisterne tager op. Dermed er politikerne også blevet underlagt de udvælgelseskriterier, som den moderne journalistik bygger på. Pointen er således, at medierne ikke er neutrale transportveje for kommunikation, men derimod præger budskaber og meninger på bestemte måder.

Groft sagt kan den moderne medielogik karakteriseres ved følgende overordnede forhold 1) aktualitet, 2) intensivering 3) konkretisering 4) personificering 5) visualisering 6) stereotyper 7) vinkling. Kriteriet om aktualitet siger nogenlunde sig selv. Sagerne skal således helst være dagsaktuelle, hvilket gør det svært for historier med en længere tidshorizont. Intensivering, konkretisering og personificering består i, at medierne skærer alt det "unødvendige" bort og typisk modstiller konkrete aktører, interesser og allerhelst personer for at gøre det hele mere spændende. Ofte tager det nærmest karakter af det gamle ordsprog; Overdrivelse fremmer forståelsen. På samme måde har visualisering og brugen af velkendte stereotyper til formål at fremme forståelsen. F.eks. under dækning af demonstrationerne ved de store internationale topmøder bringer massemedierne typisk billeder af unge demonstranter med farvet hår og piercinger i det meste af hovedet, selvom de mellemlange uden dekorationer ofte er i overtal. Formålet er ikke at forfalske virkeligheden, men blot at visualisere den oprørsstemning, der præger gaderne. Endelig henviser vinkling til, at massemedierne ikke har til hensigt at levere et helhedsperspektiv, men derimod ved forskellige lejligheder anlægger et bestemt perspektiv. Det kommer helt åbenlyst til udtryk når et massemedie over en periode anvender en bestemt vinkling. Gode eksempler er f.eks. Ekstra Bladets legendariske kampagne "Godhedens Danmark" om socialt bedrageri blandt flygtninge/indvandrere (1995) eller Jyllandspostens kampagne mod høje marginalsatser (2001). Disse kampagner har

nærmest karakter af, at massemediet forsøger at igangsætte en diskussion og påvirke den politiske dagsorden ved helt bevidst at fastholde den samme vinkling. Når disse kampagner er vel overstået kan de selv samme medier sagtens bringe artikler om, at flygtninge/indvandrere ofte skildres alt for stereotypet eller at skattesatserne stort set ikke har indflydelse på arbejdsudbuddet. Man har blot skiftet vinkling.

På den baggrund er det indlysende, at forskellige politiske problemstillinger har forskellige muligheder for at blive kommunikeret via massemediene. Det mest omtalte eksempel på en beslutningsproces styret af medielogik er vedtagelsen af vandmiljøplanen i 1986. Efter et TV-indslag med døde hummere fra Kattegat (hvilket for fiskere ikke var nogen nyhed), en velforberedt direktør for Danmarks Naturfredningsforening og en dårligt forberedt fiskeriminister, blev der etableret en krisestemning, der få uger efter resulterede i vedtagelsen af en vandmiljøplan til 12 milliarder. Man kan således finde beslutningsprocesser for en hændelse (f.eks. en spand døde hummere) tages op af medierne og beskrives som en illustration af et større problem (iltsvind i de indre farvande), selvom der reelt ikke foreligger nogen egentlig dokumentation. Ikke desto mindre skabes der en slags panikstemning i offentligheden, der ligger et pres på beslutningstagerne om at ”gøre noget”.

Nu er det snarere undtagelsen end reglen, at man ser så direkte indflydelse fra medierne på beslutningsprocesser. Det skyldes blandt andet, at politikerne efterhånden er blevet trænet i dette mediespil, hvilket også kommer til udtryk i det stigende omfang af partiernes PR-afdelinger. De partipolitiske organisationer minder således mere og mere om centraliserede virksomheder, der meget bevidst ”produktudvikler” og ”markedsfører” politiske ”mærkesager”. Endvidere trænes toppolitikerne i at begå sig i medierne eller med andre ord til at ”sælge billetter”. Der er således ingen tvivl om, at politikerne meget bevidst og professionelt forsøger at styre det billede, der bliver tegnet af dem selv og partiet i massemediene. Pointen er således ikke, at medierne har fået en enorm magt, men derimod, at forudsætningen for kommunikationen mellem eliten og befolkningen har ændret sig betydeligt.

I den forbindelse er det største demokratiske problem, hvad der sker med befolkningens inddragelse. Fra en elitedemokratisk synsvinkel vil man ikke være synderligt bekymret, da eliten stadig ved valgene står til ansvar overfor befolkningen. Man kunne endog glæde sig over, at de

uafhængige massemedier i høj grad forbedrer mulighederne for at føre kontrol med den siddende elite. Fra en pluralistisk position vil man heller ikke have de helt store bekymringer, da interesseartikulation udmærket kan finde sted gennem medierne i stedet for gennem partiorganisationerne. Problemet er dog, hvorledes man får aggregeret befolkningens krav til nogle samlede håndterbare størrelser. Til gengæld vil deltagelsesdemokrater være meget bekymrede for den faldende partipolitiske deltagelse. Man frygter således, at befolkningen bliver en slags passive "tilskuere", der blot ser på, at hvordan politikerne og interesseorganisationer udkæmper slag i massemedierne. Risikoen ved passivitet er, at politik bliver mere og mere fraværende for borgerne og bekymringen for det fælles bedste forsvinder. Endvidere er man optaget af, hvorvidt det nye bindeled danner rammerne om en åben fornuftstyret diskussion om de politiske spørgsmål. Den oplagte risiko er, at partierne forfladiger deres budskaber og i højere grad appellerer til følelser end fornuft. Inden vi tager et nærmere kig på, hvad der egentlig er sket med den menige vælger, vil vi opholde os lidt ved årsagerne til medlemsflugten fra partierne. Pointen i det næste afsnit er, at partierne ikke har kunnet følge med de nye politiske orienteringer, der i dag er afgørende for vælgeren.

Fra klasseorientering til nye post-industrielle skillelinier

De traditionelle massepartier havde deres rødder i landbrugs- og industrisamfundet sociale klasser. I firepartisystemet, der dominerede størstedelen af det 20. århundrede, kunne man således forholdsvis nemt identificere et arbejderparti (Socialdemokratiet), et husmandsparti (Det Radikale Venstre), et gårdejerparti (Venstre) og et parti for borgerskabet i byerne (Højre/Konservative Folkeparti). Udfra borgerens sociale placering var det således forholdsvis nemt at gætte, hvem han (eller fra 1915 hvem hun) stemte på ved folketingsvalg. Selvom der er kommet en række nye partier til, er pointen i dette afsnit, at vælgerne ikke længere placerer sig udfra en sådan klasselogik. I det moderne - eller rettere post-moderne - danske samfund findes et mere komplekst mønster af politiske skillelinier, hvilket udfordrer det repræsentative demokrati, som vi kender.

Et symptom på disse mere komplekse skillelinier er netop den faldende partipolitiske organisering, der blev vist i ovenstående afsnit. I en stor spørgeskemaundersøgelse fra 1998 blev respondenterne

(ikke medlemmer) spurgt, hvorfor de ikke var medlem af et politisk parti. Respondenterne blev bedt om at vurdere betydningen af nogle klassiske begrundelser. Resultatet er gengivet i tabel 1.

Tabel 1: *Betydningen af forskellige årsager til ikke at være medlem af et politisk parti. Andel hvor årsag har meget eller ret stor betydning, henholdsvis blandt hele befolkningen og blandt 18-29 årige. 1998.*

	Andel hvor årsag har meget eller ret stor betydning. Hele befolkningen. ¹	Andel hvor årsag har meget eller ret stor betydning. 18-29 årige. ²
Vil tage stilling fra sag til sag og ikke lade mig binde af bestemte politiske synspunkter.	67 %	70%
Vil hellere være med til at præge forskellige aktiviteter og institutioner i lokalsamfundet.	55%	46%
Der er ingen af de nuværende partier, jeg sympatiserer fuldt ud med.	48%	57%
Har ikke den fornødne tid til at gå ind i et politisk parti.	46%	55%
Den form for politisk arbejde, partierne laver, er kedelig og uinteressant.	41%	50%
Interesserer mig slet ikke for politik og derfor heller ikke for de politiske partier.	27%	30%

¹N = 1096

²N= 240

Kilde: Egen kørsel på datamateriale fra Dansk Data Arkiv, DDA-6300: Demokrati fra neden, 1998.

Disse resultater illustrerer meget godt en vælgerskare, der ikke længere føler sig knyttet til et bestemt parti. Den vigtigste af de nævnte årsager til ikke at være medlem af et politisk parti var, at man vil tage stilling fra sag til sag og ikke lade sig binde af bestemte politiske synspunkter. 67 procent af den samlede befolkning (der ikke er medlemmer) angiver, at dette forhold har meget eller ret stor betydning for, at de ikke er medlem. 55 procent svarer, at det har ”meget” eller ”ret stor” betydning, at de hellere vil være med til at præge forskellige aktiviteter og institutioner i lokalsamfundet, hvilket er den næstvigtigste faktor. Mellem 41 og 48 procent svarer, at det har stor betydning, at de ikke sympatiserer fuldt ud med et parti, at de ikke har den fornødne tid, og at de

finder det partipolitiske arbejde kedelig og uinteressant. Endelig svarer kun 27 procent, at det har stor betydning, at de slet ikke interesserer sig for politik. Dette illustrerer, at den tabte interesse for medlemskab ikke hænger sammen med en tabt interesse for politik, hvilket er en central pointe i det næste afsnit.

Tabel 1 indeholder også resultaterne for de 18-29 årige, hvilket kan give en præg om den fremtidige udvikling. Generelt tillægger de 18 – 29 årige de nævnte årsager større betydning end befolkningen generelt. Dog undtaget betydning af, at man hellere vil bruge kræfterne på at præge lokalsamfundet. Derudover er der ikke stor forskel mellem de 18-29 årige og befolkningen generelt. Også blandt de unge er den vigtigste årsag, at man hellere vil tage stilling fra sag til sag, mens den næstvigtigste årsag er, at man ikke sympatiserer fuldt ud med et politisk parti. Hvis man herudfra skal pejle sig ind i fremtiden tyder meget på, at partierne absolut ikke får det nemmere, tværtimod.

En sådant manglende ”match” mellem befolkningen og de politiske partier kan henføres til stigende individualisme, men også til nye skillelinier i det post-industrielle samfund, som de gamle partier etableret i industrisamfundet ikke formår at indfange. Dermed ikke være sagt, at de traditionelle skillelinier er blevet overflødige. I den samme undersøgelse vurderer et flertal på 52 procent, at opdelingen fra venstre til højre passede ret godt på deres holdninger. Yderligere 14 procent mente endda, at opdelingen passede meget godt. Men dermed var der også et mindretal på 34 procent, der mente, at opdelingen fra venstre til højre passede meget eller ret dårligt på deres holdninger.¹

Den meste udbredte teori om ændrede skillelinier i befolkningen beskriver et skifte fra materielle til postmaterielle værdier. De materielle værdier er knyttet til industrisamfundet, hvor økonomisk vækst og sikkerhed vægtes meget højt. De postmaterielle værdier er knyttet til det post-industrielle samfund, hvor livskvalitet og selvrealisering vægtes meget højere. Skiftet forklares med, at når de basale behov, som sikkerhed, mad, husly etc. er dækket melder nye post-materielle behov sig. Endvidere tænkes den værdiorientering at være afhængig af de vilkår som generationen voksede op under, dvs. generationer, der har oplevet 1930’ernes og 1940’ernes krise, krig og fattigdom vil selv i et rigt samfund bevare orienteringen mod materielle værdier. Derimod vil efterkrigsgenerationer være mere orienteret med post-materielle værdier, hvilket ligeledes er en væsentlig forklaring på

---

¹ Egen kørsel på datamateriale fra Dansk Data Arkiv, DDA-6300: Demokrati fra neden, 1998.

ungdomsoprøret i 1968. Der var således ikke tale om et gammeldags socialistisk arbejderoprør, men derimod om middelklassebørnenes opgør mod forældre materialistiske værdier.

Den nye værdidimension i det politiske billede blev meget klar i forbindelse med 1980'ernes miljøbevægelse. I de fleste øvrige vesteuropæiske lande blev der i forlængelse af miljøbevægelsen etableret selvstændige såkaldte grønne partier, der hverken var borgerlige eller socialistiske, men derimod post-materialistiske. I dansk politik blev denne værdimæssige nyorientering dog "indfanget" af især Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre, hvilket hindrede etableringen af nye partier. Det er således sigende at andelen af arbejdervælgere i Socialistisk Folkeparties er faldet fra 65 procent i 1964 til 32 procent i 1998. Socialdemokratierne i de vesteuropæiske lande er fanget i dilemmaet mellem de materielle værdier, der fortsat er herskende blandt arbejderne, og en omstilling til mere post-materielle værdier, der appellerer til den stærkt voksende middelklasse. Den kraftige omstilling til New Labour i Storbritanien handler således i høj grad om at bryde med den gamle højre- venstreakse og den dertilhørende konflikt mellem stat og marked. Denne bevægelse mod middelklassen, der også har gjort sig gældende i Danmark, er en del af forklaringen på, at mange arbejderstemmer pludselig tilfalder nye partier som Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti. Disse partiers fokusering på traditionelle værdier kombineret med flygtning/indvandrers spørgsmålet har gjort dem til de største arbejderpartier overhovedet. Ved valget i 1998 var 50 procent af Dansk Folkepartis vælgere og 54 procent af Fremskridtspartiets vælgere arbejdere.² Som minimum er det politiske spektrum således blevet todimensionalt. Men for at gøre tingene endnu mere kompliceret har den tiltagende europæisering og globalisering bidraget med en helt tredje konfliktakse. Denne konfliktakse går mellem "globalister", der gerne ser Danmark integreret i et udbygget internationalt samarbejde, og "nationalister", der ønsker en fastholdelse af nationalstaten. Denne konfliktakse skiller stort set vælgerne i samtlige partier, hvordan end de er positioneret i forhold til højre-venstre dimensionen og materialisme- post-materialisme dimensionen.

Alt i alt peger dette afsnit i retning af, at de politiske skillelinier er blevet så komplekse, at partierne har store vanskeligheder ved at præsentere en samlet forståelse af samfundet, som vælgerne kan erklære sig enige i. Det faldende medlemstal og de præsenterede forklaringer på manglende partipolitisk medlemskab er symptomatisk for denne udvikling. Man kan forklare udviklingen med en fortsat differentiering af samfundet, som de politiske partier står magtesløse overfor. På denne

---

² Egen kørsel på datamateriale fra Dansk Data Arkiv. DDA-4189: Valgundersøgelsen 1998.

side kunne man også hæfte sig ved partiernes manglende evne til omstilling. Der synes stadig at herske en norm om, at der skal være intern enighed i et parti, hvilket gør det vanskeligt at mobilisere andet end en lille overbevist gruppe. Hvorvidt den norm om enighed er et levn fra tænkningen i massepartierne eller et produkt af mediernes trang til at udstille interne uenighed som et stort problem skal være usagt. Dernæst kan man hæfte sig ved, at vælgernes manglende identifikation med partiernes helhedsforståelser formentlig er påvirket af, at disse ideologiske positioner som f.eks. socialismen, liberalismen og konservatismen er udviklet og formuleret i forhold til industrisamfundet og nationalstaten. Måske er det ikke muligt at fortælle en ny ”stor historie”, men partierne har end ikke haft mod til at gøre forsøget.

Fra menige medlemmer til vælgere med omtanke

Spørgsmålet er nu, hvorledes det er gået borgerne under denne udvikling mod mediepartier og nye post-industrielle skillelinier. Som tidligere nævnt har specielt deltagelsesdemokraterne været bekymret for konsekvenser af den tilskuerrolle, som de fleste borgere har fået. Dels kunne man frygte, at borgerne er blevet mindre orienteret mod det fælles bedste og dels kunne man frygte, at den enkelte borger efterhånden føler sig magtesløshed i forhold til det politiske system. Man har ligefrem talt om, at de nye mediepartier og deres frontfigurer har forårsaget en generel politikerlede i befolkningen. Pointen i dette afsnit er, at det slet ikke står så galt til. Tværtimod virker nutidens vælgere meget politisk interesserede, kvalificeret og eftertænksomme, hvilket skaber gode muligheder for et forbedret demokrati. Dette er den overordnede konklusionen i en stor spørgeskemaundersøgelse, der blev foretaget efter valget i 1998.³ I dette afsnit vil vi yderligere nuancere dette billede ved at se på udviklingen over tid. Efter hvert folketingsvalg er der siden 1971 blevet foretaget en vælgerundersøgelse baseret på en repræsentativ stikprøve af befolkningen, hvor enkelte spørgsmål har været gennemgående. Selvom indikatorerne er begrænsede, og vi tidsmæssigt ikke når så langt tilbage, giver datamaterialet det bedst mulige grundlag for at vurdere udviklingen over tid.⁴

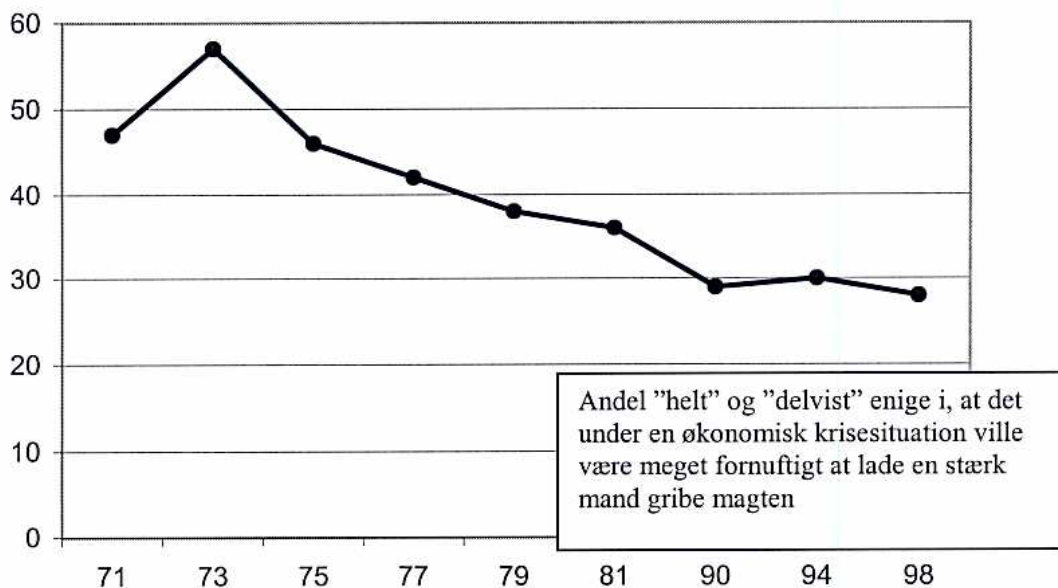
---

³ Johannes Andersen m.fl. *”Vælgere med omtanke : En analyse af folketingsvalget 1998”*, Århus: Systime.

⁴ Datamaterialet er hentet fra Dansk Data Arkiv. Følgende studier anvendes Valgundersøgelsen 1971 (DDA-0007), Valgundersøgelsen 1973 (DDA-0008), Valgundersøgelsen 1975 (0016), Valgundersøgelsen 1977 (DDA-0166), Valgundersøgelsen 1979 (DDA-0287), Valgundersøgelsen 1981 (DDA-0529), Valgundersøgelsen 1984 (DDA-0772), Valgundersøgelsen 1987 (DDA-1340), Valgundersøgelsen 1988 (DDA-1432), Valgundersøgelsen 1990 (DDA-1564), Valgundersøgelsen 1994 (DDA-2210), Valgundersøgelsen 1998 (DDA-4189) samt Vælgerundersøgelsen september 1987 og maj 1988 (DDA-1480).

Indledningsvis vil vi se på befolkningens opfattelser af alternativer til demokratiet, der historisk set er en ret ualmindelig styreform. I datamaterialet har man målt befolkningens opfattelse af et autoritært alternativ ved at bede respondenterne tage stilling til udsagnet om, at det under en økonomisk krisesituation ville være meget fornuftigt at lade en stærk mand gribe magten. Der er ikke spurgt direkte til fordelene ved et autoritært styre, da man formentlig ville få alt for mange "automatisk" negative svar.

Figur 2: *Befolkningens opfattelse af et alternativ til demokrati. Andel "helt" og "delvist" enige i, at det under en økonomisk krisesituation ville være meget fornuftigt at lade en stærk mand gribe magten.*

Kilde: Egen kørsel på datamateriale fra Dansk Data Arkiv. Valgundersøgelser fra 1971 til 1998, jf. fodnote 4.

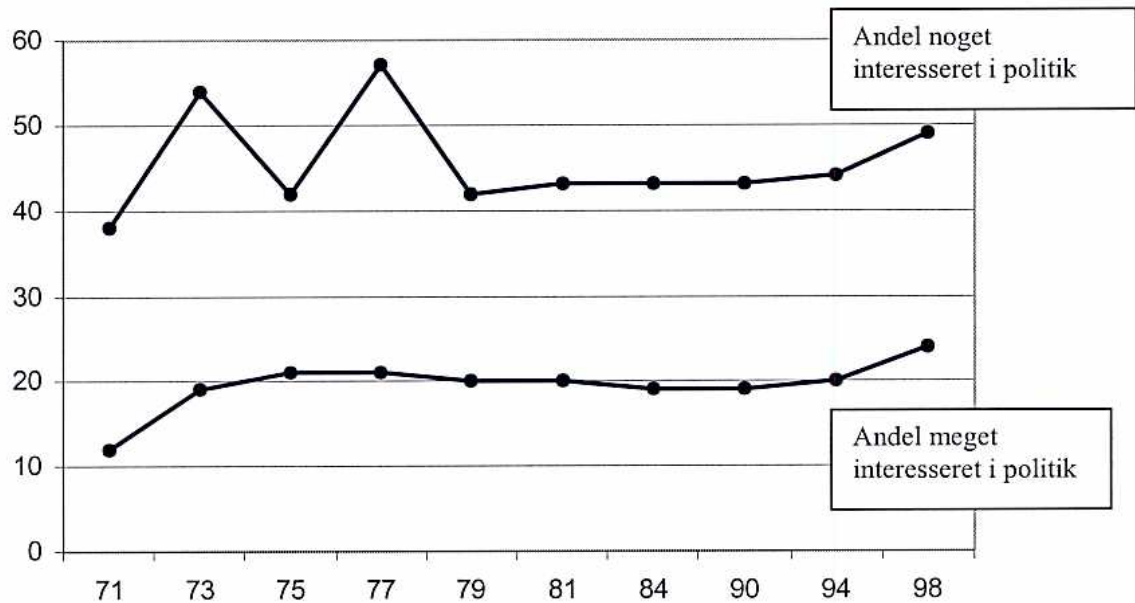
I undersøgelsen efter valget i 1971 svarede 47 procent, at de var "helt" eller "delvist" enige i, at en stærk mand ville være en meget god ide under en økonomisk krisesituation. I undersøgelsen efter valget i 1973 erklærede hele 57 procent sig helt eller delvist enige. Det skal selvfølgelig ikke fortolkes således, at over halvdelen af befolkningen i 1973 gik ind for et autoritært styre, men derimod som en indikator for, at mange kan se fornuften i en anden styreform i helt specielle situationer. Det interessante er imidlertid, at andelen af "helt" og "delvist" enige i udsagnet er støt faldende frem til 1990, jævnfør figur 2. I 1990 erklærer kun 29 procent sig enige i udsagnet, hvilket

også er niveauet i undersøgelserne efter valget i 1994 og 1998. Indledningsvis er det således værd at bemærke, at befolkningen har fået mindre og mindre tiltro til alternative styreformer. Eurobarometerundersøgelser har også vist, at danskerne er blandt de mest tilfredse med den måde demokratiet fungerer på. I valgundersøgelsen fra 1981 svarede 14 procent, at de var meget tilfredse med den måde demokratiet fungerer på, mens 50 procent svarede, at de var nogenlunde tilfredse. I undersøgelsen efter valget i 1998 var andelen henholdsvis 25 og 63 procent. Der er således intet, der tyder på, at befolkningen er blevet mere utilfredse med demokratiet, snarere tværtimod.

Disse angivelser af tilfredshed kan dog dække over, at befolkningen efterhånden tager demokratiet for givet og ikke længere interesserer sig synderligt for politik. Tabel 1 i forrige afsnit viste dog, at manglende interesse for politik ikke var en særlig vigtig årsag til ikke at være medlem af et politisk parti. Dette resultat bakkes op af valgundersøgelserne, der siden 1971 har spurgt ind til befolkningens interesse for politik.

Figur 3: *Befolkningens politiske interesse fra 1971 til 1998. Andel "meget interesseret" og andel "noget interesseret" gengivet*

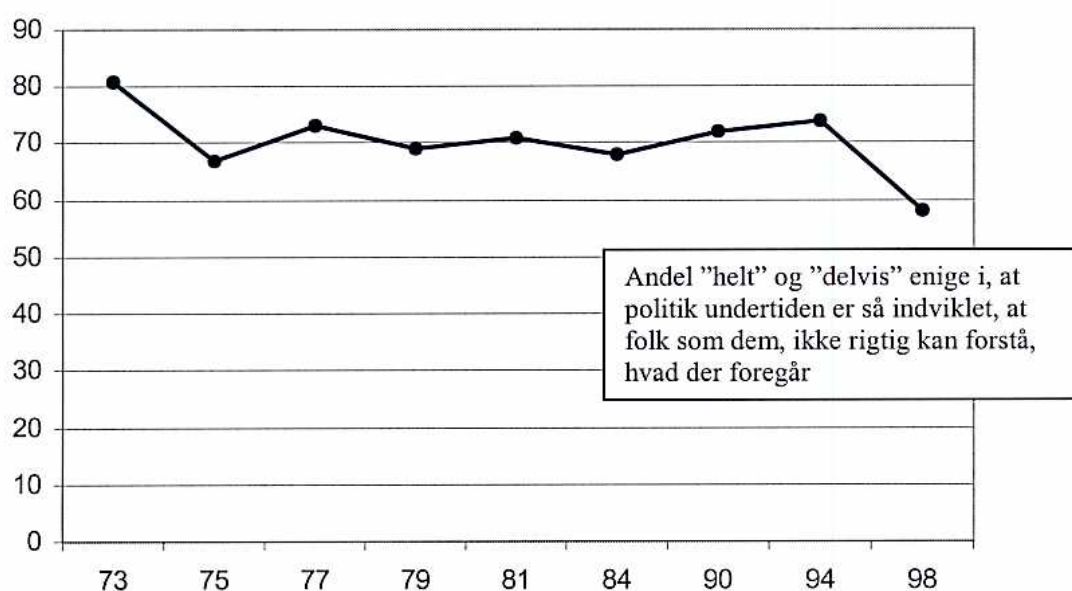
Kilde: Egen kørsel på datamateriale fra Dansk Data Arkiv. Valgundersøgelser fra 1971 til 1998, jf. fodnote 4.

Figur 3 viser, at andelen, der er meget interesseret, har ligget nogenlunde stabilt omkring 20 procent i hele perioden. Dog var andel "meget" interesseret kun 12 procent i 1971 og hele 24 procent i 1998, hvilket giver indtryk af en svag stigning i gruppen af meget interesserede. Gruppen, der angiver at være "noget" interesseret i politik tyder på at være mere ustabil. I valgundersøgelsen fra 1973 og 1977 ligger andelen over 50 procent, hvilket giver nogle lidt uforklarlige udsving. De øvrige undersøgelser viser et niveau omkring 40 procent og lidt over. Igen med en svag tendens til stigning fra 1990 og frem. Nu skal man tage denne slags tilkendegivelser med et "gran salt", da der kan være en tendens til at være for interesseret. Vi må dog antage, at en sådan eventuel overvurdering gør sig gældende i alle undersøgelserne. Konklusionen er således, at befolkningens interesse for politik ikke har været faldende i perioden.

Derimod tegner der sig et billede af nogle ret interesserede "tilskuere". Deltagelsesdemokrater vil dog være bekymret for, om befolkningen har mistet kompetencer til at gøre sig gældende på grund af denne tilskuerrolle. For at blive i sprogbrugen kan man sige, at man sagtens kan være en interesseret fodboldtilskuer uden selv at kunne spille spillet. De komplekse skillelinier i nutidens samfund og mediepartiernes professionalisering kunne også medvirke til en sådan apati i befolkningen. I valgundersøgelserne måles en sådan oplevelse af apati ved at bede respondenter

tage stilling til udsagnet om, at politik undertiden er så indviklet, at de ikke rigtig kan forstå, hvad der foregår.

Figur 4: *Befolkningens opfattelse af politikens kompleksitet. Andel "helt" og "delvis" enige i, at politik undertiden er så indviklet, at folk som dem, ikke rigtig kan forstå, hvad der foregår.*

Kilde: Egen kørsel på datamateriale fra Dansk Data Arkiv. Valgundersøgelser fra 1971 til 1998, jf. fodnote 4.

Igen viser valgundersøgelserne et nogenlunde stabilt billede af perioden fra 1973 til 1998, jævnfør figur 4. I undersøgelserne fra 1975 til og med 1994 erklærer omkring 70 procent sig "helt" eller "delvis" enige i, at politik undertiden er så indviklet, at de ikke rigtig forstår, hvad der foregår. I 1973 undersøgelsen erklærer over 80 procent sig helt eller delvist enige, mens den tilsvarende andel er 58 procent i 1998 undersøgelsen, hvilket igen giver en billede af et svagt fald. Under alle omstændigheder tyder intet på, at befolkningen har fået sværere ved at følge med i politik i perioden. Det er dog bemærkelsesværdigt, at så stor en andel af befolkningen i hele perioden synes at have svært ved at følge med. Man skal dog holde sig in mente, at spørgsmålet er stillet meget restriktivt. Der er således tale om specielle situationer (undertiden) og kravet er fuldstændig forståelse. Spørger man f.eks. hvor let eller svært respondenter har med at følge med i, hvad der foregår i folketinget, får man et langt mere positivt billede af befolkningens evner. I en undersøgelse fra 1998 svarer 14 procent, at de finder det "meget let" at følge med, mens 43 procent finder det "ret let". 31 procent finder det "ret svært" og blot 10 procent finder det "meget svært". Det samme billede af en forholdsvis kompetent befolkning viser sig i forhold til helt konkrete

spørgsmål om, hvorvidt man kan skrive en klage til kommunen eller et læserbrev i den lokale avis. 73 procent og 63 procent angiver, at de ”meget” eller ”ret let” henholdsvis vil kunne formulere en klage og skrive et læserbrev.⁵ Teorierne om, at befolkningen skal uddannes og kvalificeres for at kunne deltage aktivt i det politiske liv, synes således forældet. Det stigende uddannelsesniveau i det post-industrielle samfund, hvor studentereksamen og universitetsgrader ikke længere er noget for de udvalgte, har formentlig løst den side af demokratiets problemer. På trods af dette billede af kompetente borgere er der dog ingen tvivl om, at befolkningen har en oplevelse af, at det er svært at komme igennem med politiske budskaber. Den samme spørgeskemaundersøgelse fra 1998 viser, at et flertal på 63 procent vurderer, at de har ”ret dårlige” eller ”meget dårlige” muligheder for at komme til orde i den offentlige debat om landspolitik. Dette er, og har altid været, en betydelig udfordring for det repræsentative demokrati. Det vender vi tilbage til i kapitel 6.

Endelig kan man spørge, hvorvidt disse tilsyneladende interesserede og kompetente ”tilskuere” har mistet orienteringen mod det fælles bedste. Der er ingen tvivl om, at befolkningen er blevet mere individualistisk i takt med den generelle modernisering og differentiering af samfundet. Dermed har fællesskab ændret karakter fra at være ”noget der bare er” til noget man bevidst har valgt. Det ses f.eks. meget tydelig i forhold til medlemskab af et politisk parti, der ikke længere bare er ”noget man er”, fordi man tilhører en speciel befolkningsgruppe, men derimod noget man meget bevidst har valgt. Dermed er der selvfølgelig også en mulighed for, at man kan vælge fællesskabet fra og være sig selv nok. Den faldende valgdeltagelse siden 1960’erne og 1970’erne, hvor den gennemsnitlige deltagelse ved folketingsvalg var knap 90 procent, kan være udtryk for et sådant fravalg af fællesskab. I øvrigt har valgdeltagelsen også været faldende i hovedparten af de andre vesteuropæiske lande. Men fordi f.eks. det nationale, klasse-mæssige og politiske fællesskab ikke længere er en selvfølge, bliver den enkelte borger ikke nødvendigvis sig selv nok. I stedet skabes der ”villet” fællesskaber, der udmærket kan udmønte sig en ansvarlighed for det fælles bedste.

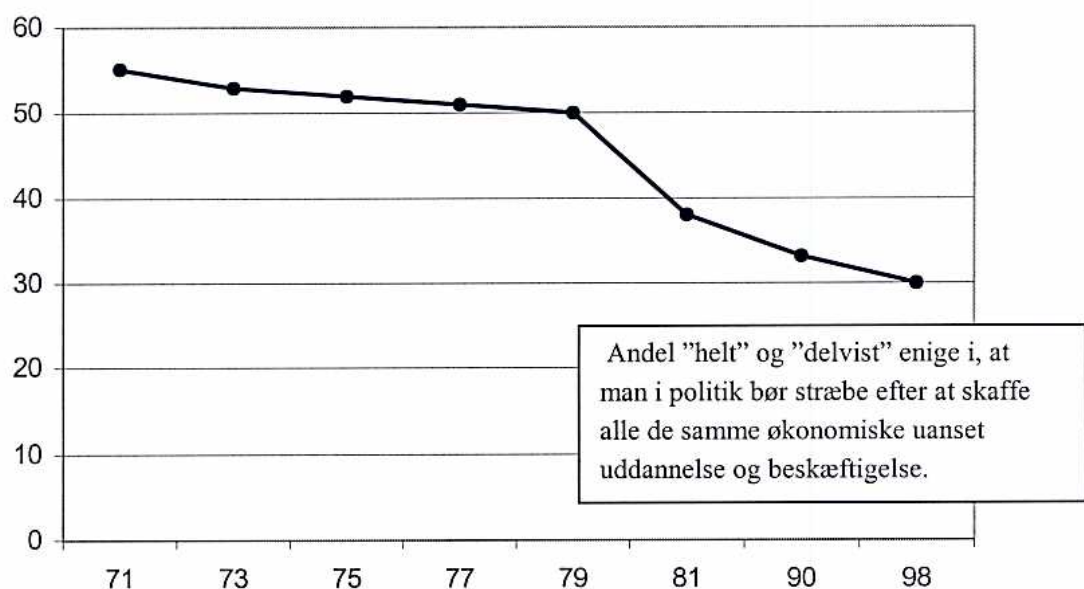
Resultater fra spørgeskemaundersøgelsen i 1998 tyder på, at dette mere ”villet” politiske fællesskab faktisk er i stand til at opretholde en ansvarlighed for det fælles bedste. 63 procent svarer således, at det er ”meget vigtigt”, at man som borger i et demokrati føler et ansvar for løsningen af samfundets fælles problemer. Kunne 1 procent angiver, at det ”ikke er så vigtigt”. De resterende respondenter ligger placeret mellem disse yderkategorier. Disse resultater indikerer dog først og fremmest, at der

---

⁵ Egen kørsel på datamateriale fra Dansk data arkiv, demokrati fra neden 1998

stadig er en samfundsmæssig norm om at være orienteret mod det fælles bedste, snarere end borgernes faktiske adfærd. Desværre har vi ikke tidligere målinger på dette spørgsmål, hvilket kunne give en pejling på, om denne norm er aftagende. Valgundersøgelserne giver dog mulighed for at undersøge i hvor høj grad lighed er en politisk målsætning. Lighed er selvfølgelig ikke direkte ensbetydende med ansvarlighed for fællesskabet, men kan udmærket bruges som indikator på den overordnede solidaritet i samfundet. I hver af valgundersøgelserne er befolkningen således blevet bedt om at tage stilling til, hvorvidt man i politik bør stræbe efter at skaffe alle de samme økonomiske muligheder uanset uddannelse og beskæftigelse.

Figur 5: *Befolkningens holdning til lighed som politisk målsætning. Andel "helt" og "delvist" enige i, at man i politik bør stræbe efter at skaffe alle de samme økonomiske muligheder uanset uddannelse og beskæftigelse.*

Kilde: Egen kørsel på datamateriale fra Dansk Data Arkiv. Valgundersøgelser fra 1971 til 1998, jf. fodnote 4.

I undersøgelsen efter valget i 1971 erklærede 55 procent sig "helt" eller "delvist" enige i, at man i politik skulle stræbe efter at skaffe alle de samme økonomiske muligheder. Denne andel er svagt faldende frem til 1979, hvorefter man kan iagttage et betydeligt fald, jævnfør figur 5. I undersøgelsen fra 1981 er kun 38 procent enige i denne målsætning, mens andelen i 1998 er faldet til 30 procent. Der er således tale om et ganske betydeligt fald, der kan indikere en mindre følelse af fællesskab. På den anden side indeholder spørgsmålet også en god portion ideologi, og andre målinger viser en nogenlunde stabil tilslutning til velfærdsstatens sociale ordninger. Man skal derfor

ikke drage alt for håndfaste konklusioner fra disse resultater. Ikke desto mindre tyder noget på, at den faktisk orientering mod et fælles bedste kan være reduceret. I det næste kapitel vil vi underbygge denne fortolkning ved at se på befolkningens deltagelse i forskellige typer af interesseorganisationer.

Nye forudsætninger for det repræsentative demokrati

Dette kapitel har vist, hvordan der på en række områder måske er etableret nye forudsætninger for det repræsentative demokrati. Blandt de politiske partier kan man iagttage en udvikling fra elitepartier i det 19. århundrede til massepartier i det 20. århundrede og til mediepartier i det 21. århundrede. De nye mediepartier er karakteriseret ved, at massemedierne har erstattet partiorganisationen som det centrale bindeled mellem befolkningen og dets ledere. Et bindeled, der ikke er neutralt, men derimod har sin egen logik. Den politiske kommunikation trækkes således i retning af vinklede dagsaktuelle historier, der typisk indeholder en modstilling af en person, der ofte gengives firkantet og stereotyp. I befolkningen kan man iagttage nye politiske skillelinier, der ikke lader sig indfange af industrisamfundets højre-venstre dimension. Post-materielle værdier og globaliseringstemaer som indvandrere og europæisk statsdannelse skiller befolkningen og partierne på tværs. Endvidere kan man konstatere, at ovenstående ikke fører til en apatisk befolkning, der har mistet interessen for politik. Der er snarere tale om meget interesserede og kompetente "tilskuere", hvilket danner et godt grundlag for at videreudvikle demokratiet i det 21. århundrede. De store udfordringer bliver at skabe muligheder for at gøre disse interesserede og kompetente "tilskuere" til "medspillere" samt at bevare det politiske fællesskabs orientering mod det fælles bedste. Hvorledes, man helt konkret kan tage disse udfordringer op, bliver behandlet i kapitel 6. Inden vi når så langt, vil vi i det næste kapitel beskrive, hvorledes interesseorganisationerne passer ind i dette billede.

Kapitel 4: Fra klasseinteresser mod organiseret individualisme

Indtil videre har vi ikke nærmere defineret interesseorganisationer, men derimod taget for givet, at vi taler om det samme. Det er imidlertid værd at afgrænse interesseorganisationer lidt nærmere, da der kan være tale om meget forskellige organisationer. Ved interesseorganisationer forstår vi organisationer, dvs. en forholdsvis fast forankret gruppe mennesker, der forsøger at påvirke de politiske beslutninger. Uden dog at opstille kandidater til offentlige forsamlinger, hvilket jævnfør forrige kapitel ville gøre organisationen til et politisk parti. Dette er en meget bred definition af interesseorganisationer, der indbefatter alt fra de traditionelle fagforeninger til såkaldte græsrodsorganisationer som f.eks. Greenpeace, der kæmper for dyrenes og ikke medlemmernes interesser. Derimod kan f.eks. idrætsforeninger ikke betegnes som interesseorganisationer, da disse foreninger under normale omstændigheder ikke forsøger at påvirke politiske beslutninger.

Man kan skelne mellem forskellige typer af interesseorganisationer ud fra, hvilke målgruppe organisationen henvender sig til, og hvilke opgaver organisationen forsøger at varetage. Den klassiske forståelse af interesseorganisationer er organisationer, der appellerer til en gruppe med bestemte karakteristika, og hvis definerede opgave er at varetage denne gruppes interesser. Disse klassiske interesseorganisationer kan videre opdeles i 1) klasseorganisationer som f.eks. fagforeninger og arbejdgiverforeninger 2) klientorganisationer som f.eks. pensionistforeninger og invalideorganisationer og 3) øvrige gruppeorganisationer som f.eks. parcelhusorganisationer, lejerorganisationer, FDM etc. Heroverfor står nogle mere idealistiske organisationer, der appellerer til alle og samtidig er fokuseret på at fremme en bestemt sag. Disse sagsspecifikke interesseorganisationer er f.eks. Danmarks naturfredningsforening, Kræftens bekæmpelse, Røde Kors, Amnesty International.

Historisk set har klasseorganisationerne haft den største politiske betydning. Dels fordi disse interesseorganisationer har haft de største økonomiske ressourcer og dels fordi de har været forholdsvis tæt knyttet til partierne. I det mest rendyrkede masseparti, Socialdemokratiet, kunne man helt frem til 1990'erne have svært ved at skelne mellem partiet og fagforeningerne. Det kommer også til udtryk i, at fagforeninger og massepartiet blev grundlagt nogenlunde samtidig. På samme måde var der gode forbindelser mellem Venstre og landboforeningerne, der havde deres

rødder helt tilbage i enevælden. Mobiliseringen i landboforeningerne tog dog først for alvor fart i 1870'erne og den egentlig interesseorganisation, De samvirkende danske landboforeninger, blev først etableret i 1893. Få år senere skød husmandsforeninger frem, hvilket blev organisatoriske støtter for Det Radikale Venstre, der blev dannet i 1905. Endelig havde Højre gode forbindelser til arbejdsgiverne, der i 1899 blev samlet i Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening, hvilket senere blev til DA. Dermed var interesseorganisationer og partier organisatorisk mere eller mindre smeltet sammen i den fælles opgave om at artikulere og aggregere de respektive gruppers interesser.

Der er ingen tvivl om, at de gamle klasseorganisationer i de senere år er blevet udfordret og delvist er under opbrud. I modsætning til massepartierne har de oprindelig interesseorganisationer dog ikke mistet deres medlemmer, men betydningen af medlemskabet har skiftet karakter. Samtidig er der i takt med udbygningen af velfærdsstaten og den generelle differentiering af samfundet kommet en række nye klient- og sagsorganisationer, der får større og større tilslutning i befolkningen. For nærmere at undersøge disse tendenser vil vi se på udviklingen i befolkningens medlemskab af interesseorganisationer. Der findes ikke nogen officiel statistik for danskernes medlemskab af interesseorganisationer (f.eks. i modsætning til Norge), men spørgeskemaundersøgelser om foreningsdeltagelse fra Dansk data arkiv giver os mulighed for at sammenligne mellem 1979, 1990 og 1998. For at gøre undersøgelserne nogenlunde sammenlignelige er medlemskabet af forskellige interesseorganisationer slået sammen i overordnede kategorier. Nedenstående tabel 2 beskriver således i grove træk udviklingen fra 1979 til 1998.

Tabel 2: Medlemskab af udvalgte interesseorganisationer blandt 18 – 70 årige. Fordelt på gruppe- og sagsbaserede interesseorganisationer i perioden fra 1979 til 1998.

	1979	1990	1998
Udvalgte gruppebaserede interesseorganisationer:			
Fagforeninger	52	67	65
Klientorganisationer (f.eks. Ældre Sagen, Dansk Blinde Samfund, Muskelsvindsfonden, Diabetesforeningen)	9	11	14 ¹
Udvalgte sagsbaserede interesseorganisationer:			
Foreninger til bekæmpelse eller oplysning om visse sygdomme (f.eks. Kræftens bekæmpelse, Hjerteforeningen, Gigtens bekæmpelse)	11	16	15
Humanitære foreninger eller grupper (f.eks. Amnesty International, Dansk Røde Kors, Dyreværnforeningen, Dansk Flygtningehjælp, Red Barnet, Mellemføkeligt Samvirke).	9	-	14
Miljøorganisation eller gruppe (f.eks. Danmarks Naturfredningsforening, NOAH, Greenpeace)	-	-	12 ²

¹ 19 procent hvis hele befolkning inddrages. Forskellen skyldes den stigende organisering af ældre.

² Hele befolkningen

Kilde: Lars Torpe (1998). "Lokal organisationsdeltagelse og demokrati. Mellem individ og fællesskab, borger og styre" i Karsten Ronit (red.) *Interesseorganisationer i dansk politik*, København: Jurist- og økonomforbundets forlag.

Medlemskab af fagforeninger har ikke været faldende i perioden fra 1979 til 1998. Målt blandt samtlige 18-70 årige var 52 procent organiseret i 1979, mens den tilsvarende andel var stegt til 67 og 65 procent i undersøgelserne fra henholdsvis 1990 til 1998. Hvis vi afgrænser os til lønmodtagere og ser på en længere periode, er stigningen endnu mere markant. I 1940 var 51 procent af lønmodtagerne organiseret, mens den tilsvarende andel var 88 procent i 1995. Selvom fagforeningernes kontrol med A-kasserne, eksklusivaftaler og ofte hårde sanktioner overfor ikke medlemmer på de enkelte arbejdspladser er en del af forklaringen på den høje organisationsgrad, kan det ud fra disse kvantitative opgørelser virke paradoksalt at snakke om klasseorganisationernes opløsning. Flere undersøgelser har dog vist, at den kollektive faglige identitet er på retur. Kun et mindretal af faglærte og ufaglærte føler samhørighed med fagbevægelsen. F.eks. svarer kun én ud af ti, at fagforeningen bedst løser sin opgaver gennem tæt kontakt til Socialdemokratiet.⁶ Den

⁶ Tage Bild, Henning Jørgensen, Morten Madsen og Morten Lassen (1992) s. 45. *Fællesskab og forskelle. Sammenfatningsrapport fra APL-projektet*. CARMA. Aalborg Universitet. Se også Johannes Andersen, Ann Dorthe Christensen, Kamma Langberg, Birthe Siim og Lars Torpe (1993). *Medborgerskab. Demokrati og politisk deltagelse*.

politiske og kollektive dimension af fagforeningsmedlemskab er således reduceret og udskiftet med fokusering på, hvad fagforeningen kan tilbyde den enkelte af individuelle fordele. Man kan kalde det en form for organiseret individualisme, hvilket f.eks. kom til udtryk i sloganet ”Vær solidarisk med dig selv”, som HK havde valgt til en hvervekampagne i 1990’erne. Den samme udvikling kommer til udtryk i den stigende kritik af fagforeningernes støtte til Socialdemokratiet. Da både arbejderne og lønmodtagerne generelt, jævnfør forrige kapitel, ikke længere er koncentreret på venstrefløjens virker en sådan sammenblanding af organiseret individualisme og politik som ganske utidig. Fagforeninger har således udviklet sig fra at være klasseorganisationer til at være en slags serviceorganisationer, der tilbyder medlemmerne en række produkter som lønforhandling, billige forsikringer, retshjælp ved konflikter, rabat på benzin etc.

Denne form for organiseret individualisme afspejler sig også i den stigende organisering i klientorganisationer. I undersøgelsen fra 1979 kunne 9 procent af de 18-70 årige siges at være medlem af sådanne klientorganisationer, mens andelen var vokset til 11 procent i 1990 og 14 procent i 1998. Stigningen har dog været endog større, hvis man medtager organiseringen af de over 70 årige (den nøjagtige udviklingen kan vi desværre ikke beskrive, da 1979-undersøgelsen kun indeholder 18-70 årige). Pensionistorganiseringen har blandt andet fundet sted i Ældresagen, der siden 1990 har mere end fordoblet sit medlemstal og i dag har ca. 430.000 medlemmer. Den organiserede individualisme afspejler sig også i den stigende organisering af patienter. I 1980 var der ca. 20 patientforeninger i Danmark, mens der i dag er over 150 patientforeninger. I nedenstående vises et udpluk af disse foreninger, hvilket giver et fint udtryk for graden af specialisering.

Tabel 3. Udpluk af danske patientforeninger som eksempel på organiseret individualisme

Foreningen for Armamputerede	Depressionsforeningen
Colitis-Crohn Foreningen	Mucopolyaccharidose Foreningen
Dansk Fibromyalgi-Forening	Hjerne-sagen
Anoreksiforeningen	Hjerteforeningens børneklub
Foreningen af Unge med Gigt	Landsforeningen for Rett Syndrom
Foreningen for stammere i Danmark	Paraplegikerkredsen
Dansk Horton Hovedpineforening	Pårørende til Creutzfeld-Jacob tilfælde
Dansk Forening for Williams Syndrom	Rygmarvsbrokforeningen
Homøpatisk Patientforening	Dansk Parkinson Forening
Trigeminus Ramte i Danmark	Spastikerforeningen
Treacher-Collins Syndrom Foreningen	Oesophagusatresi Foreningen
Foreningen for Rubinstein-Taybi Syndrom	Foreningen Fejlbehandlede Patienter
Foreningen af Morbus Bechterew Patienter	Landsforeningen for tandpatienter "bisserne"

Kilde: Lars Torpe (1998). "Lokal organisationsdeltagelse og demokrati. Mellem individ og fællesskab, borger og styre" i Karsten Ronit (red.) *Interesse organisationer i dansk politik*, København: Jurist- og økonomforbundets forlag.

Visse af disse patientforeninger bidrager til den viste stigning i klientorganisationer i tabel 2. Der er dog tale om en flydende overgang til de mere sagsbaserede interesseorganisationer, der er åben for alle, og som har til formål at bekæmpe og oplyse om specifikke sygdomme, f.eks. Kræftens bekæmpelse, Hjerteforeningen og Gigtforeningen. Blandt disse organisationer kan man også spore en stigning fra 11 procent i 1979 til 15 procent i 1998, jævnfør tabel 2. Denne stigning kan ikke samme grad tages som udtryk for organiseret individualisme, men der er dog betydelig fællestræk med de "rene" klientorganisationer.

Opgørelsen i tabel 2 viser også en stigning i medlemskabet af humanitære foreninger og grupper. I 1979 var 9 procent således medlem af organisationer som f.eks. Amnesty International, Dansk røde kors, Dansk Flygtninghjælp og Mellemløst Samvirke, mens den tilsvarende andel var 14 procent i 1998. Tabel 3 viser også en forholdsvis betydelig organisering i miljøorganisationer, der i særdeleshed fandt sted i 1980'erne. Fra slutningen af 1970'erne til slutningen af 1980'erne voksede Danmarks Naturfredningsforening således fra 70.000 til 280.000 medlemmer. Greenpeace oplevede ligeledes en betydelig vækst i 1980'erne. Siden da er det dog både gået tilbage for Danmarks Naturfredningsforening, Greenpeace og andre miljøorganisationer. Ifølge undersøgelsen fra 1998 er 12 procent af befolkningen dog stadig medlemmer af en miljøorganisation. Den organiserede

individualisme forhindrer således ikke, at befolkningen også kan mobiliseres i sagorienterede organisationer, der ikke er snævert fokuseret på medlemmernes egne interesser. Tilstedeværelsen af disse organisationer er dog med til at underbygge det billede af mere differentierede vælgere, der blev tegnet i forrige kapitel. Specielt deltagelsen i miljøorganisationer er udtryk for den post-materielle værdidimension, der sammen med globaliseringsdimensionen har suppleret og til dels afløst industrisamfundet højre-venstre dimension.

Denne udvikling fra klasseinteresser til organiseret individualisme er ikke nødvendigvis negativt for demokratiet. Som nævnt i kapitel 2 er de mange interesseorganisationer med til at artikulere befolkningens krav, ønsker og holdninger overfor det politiske system. Pluralister vil således opfatte det som et klart plus, at det politiske system bliver konfronteret med de nye skillelinier og interesser, der faktisk eksisterer i befolkningen, men som ikke længere indfanges af den højre-venstre dimension, som de politiske partier stadig er struktureret i forhold til. Det er også en demokratisk fordel, at f.eks. ovennævnte specialiserede patientforeninger bidrager til en mindretalsbeskyttelse, der forhindrer flertallet i at være "lige glade", eller ligefrem at gennemføre lovgivning, der forringer disse befolkningsgruppers vilkår. Det centrale problem for pluralister er dog, hvorledes disse mange særinteresser kan blive aggregeret til nogle overordnede "klumper", som man kan lovgive ud fra. Deltagelsesdemokrater er mere bekymret for, at denne organiserede individualisme bidrager til en mindre og mindre orientering mod det fælles bedste. Nok var klasseorganisationer primært orienteret mod klassens bedste, men selve størrelsen af disse organisationer nødvendiggjorde, at samfundsmæssige hensyn blev taget i betragtning. Et klassisk eksempel er fagforeningernes accept af begrænsede lønstigninger i perioder, hvor den overordnede samfundsøkonomi havde det svært. En sådan anerkendelse af et overordnet medansvar for det fælles bedste bliver mindre jo mindre en gruppe en interesseorganisation repræsenterer. F.eks. vil det ikke være noget større problem at fordoble de økonomiske ressourcer til kampen mod anoreksi, men hvis samtlige patientgrupper skulle opleve en stigning, opstår der et samfundsmæssigt problem. Dermed har den organiserede individualisme skabt nogle nye forudsætninger for spillet mellem regering, de politiske partier og interesseorganisationer, hvilket bliver beskrevet i næste kapitel.

Kapitel 5: Fra korporatisme til faglige netværk og mediekamp

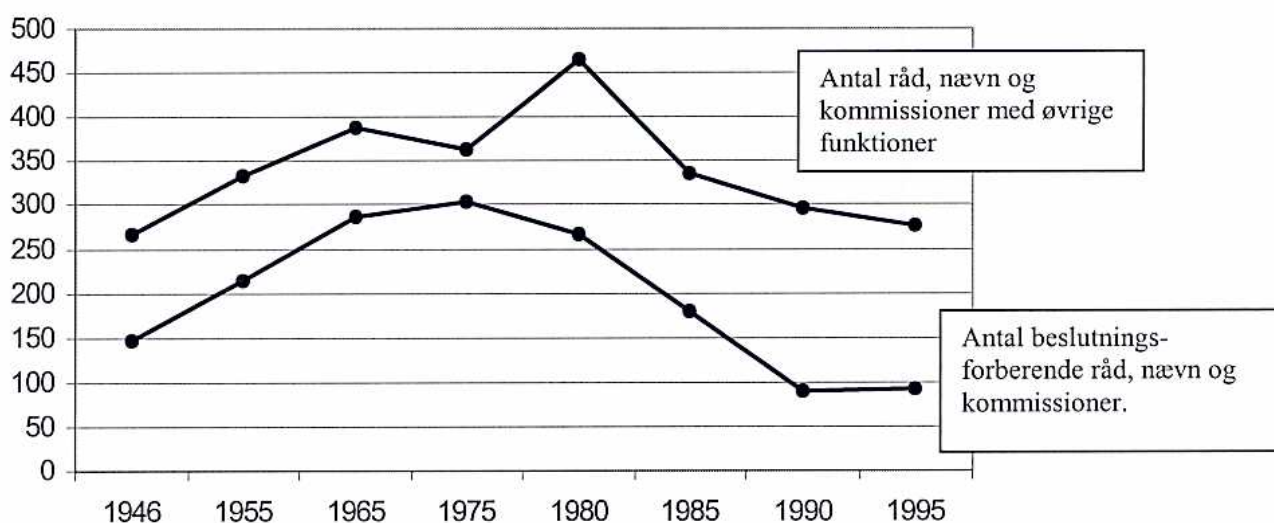
Den tidligere meget tætte tilknytning mellem klasseorganisationer og partierne har historisk givet organisationerne en forholdsvis privilegeret adgang til de politiske beslutninger. Det traditionelle billede af interesseorganisationer som pressionsgrupper, der forsøger at påvirke de politiske beslutninger enten indirekte via den offentlige opinion eller direkte via kontakt til beslutningstagere, har således været misvisende. I Danmark og i mange øvrige europæiske lande er interesseorganisationer derimod ofte blevet inddraget direkte som forhandlingspartnere i beslutningsprocesserne. Der kan være tale om alt fra høringer, lovforberedende udvalg og trepartsforhandlinger til nedsættelse af administrerende nævn, hvor interesseorganisationer ligefrem får en myndighedsfunktion. Endelig er der muligheden for helt at overlade forhandlinger til interesseorganisationerne selv, således som det har været traditionen på det danske arbejdsmarked. Til forskel fra de fleste øvrige lande findes der i Danmark således ingen lovgivning om mindsteløn, da området er overladt til aftale mellem arbejdsmarkedets partnere. Denne form for mere eller mindre formaliseret samarbejde mellem partier, regering og interesseorganisationer benævnes ofte korporatisme.

Den formaliserede inddragelse af interesseorganisationer er også under opbrud. Blandt andet på grund af udviklingen mod nye politiske skillelinier, mediepartier og organiseret individualisme, der blev beskrevet i de forudgående kapitler. Den mindre klassebevidsthed har gjort klasseorganisationernes støtte til bestemte politiske partier uønsket blandt medlemmerne. På samme måde har de mere differentierede vælgere tvunget partierne til at kappe nogle af de tætte bånd til interesseorganisationerne. Forholdet mellem Socialdemokratiet og fagbevægelsen er det mest illustrative eksempel på denne udvikling. I 1995 besluttede LO således, at Socialdemokratiet ikke længere skulle være repræsenteret i organisationens forretningsudvalg, mens Socialdemokratiet året efter afskaffede fagbevægelsens repræsentation i partiet. Tidligere havde LO og Det kooperative fællesforbunds forretningsudvalg haft stemmeret på Socialdemokratiets kongresser og de var sikret repræsentation og stemmeret i partiets hovedbestyrelse og forretningsudvalg. På samme måde kan man iagttage løsere bånd mellem f.eks. Venstre og landbrugsorganisationerne, selvom samarbejdet aldrig har haft samme formelle karakter.

Den typiske måde at inddrage interesseorganisationer i konkrete beslutningsprocesser har været via oprettelse af kommissioner, råd og nævn. Opbruddet i korporatismen kan således også iagttages ved, at antallet af disse kommissioner, råd og nævn har været stærkt faldende de senere år. I nedenstående figur 6 gengives antallet af disse organer i udvalgte år. Da der ikke findes nogen officiel statistik over antal af råd, nævn og kommissioner er grafen baseret på en lang række forskellige ministerielle dokumenter og direkte forespørgsler til ministerierne. Det giver tallene en vis usikkerhed, men de overordnede tendenser er der ingen tvivl om.

Figur 6; *Antallet af råd, nævn, kommissioner mv. i udvalgte år. Fordelt på beslutningsforberedende og øvrige organer.*

Kilde: Baseret på Peter Munk Christiansen (1999). "Det fælles bedste? Interesseorganisationer, folkestyre og korporatisme" i Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgesen, Lise Togeby og Signild Vallgård (red.) *Den demokratiske udfordring*, København: Hans Reitzels Forlag.

Optællingen viser, at der i 1946 eksisterede ca. 147 lovforberedende råd, nævn og kommissioner, dvs. organer, der blev nedsat med henblik at komme med input til kommende lovgivning. Antallet af øvrige råd, nævn og kommissioner, der typisk har til opgave at forvalte en given lovgivning, var i 1946 ca. 266 stk. For de lovforberedende udvalg viser der sig herefter en markant stigning frem til 1975, hvor antallet var steget til 303. Blandt de øvrige udvalg kan man også se en kraftig stigning, der kulminerer i 1980, hvor der findes ikke mindre end 466 af disse råd, nævn og udvalg. Man har

haft forskellige forklaringer på denne stigning, men den stigende kompleksitet i - og omfang af - lovgivningen har helt sikkert spillet en rolle. Ikke desto mindre kan man iagttage et markant fald frem til 1990'erne. I 1995 var antallet af lovforberedende udvalg således reduceret til 93, hvilket endda ligger væsentlig under niveauet i 1946. Samme tendens ses for de øvrige udvalg, hvor antallet var faldet til 276 i 1995, hvilket nogenlunde er på niveau med situationen i 1946. Der er således ingen tvivl om, at interesseorganisationernes mulighed for at få indflydelse gennem formel repræsentation i råd, nævn og kommissioner er blevet kraftigt reduceret siden slutningen af 1970'erne.

De mindre muligheder for formel repræsentation betyder, at interesseorganisationer må forsøge sig via andre kanaler. Denne udvikling bliver indfanget i to spørgeskemaundersøgelser blandt de danske interesseorganisationer; der giver os mulighed for at se på den faktiske kontakt til det politiske system i henholdsvis 1981 og 1993. Interesseorganisationerne er således blevet bedt om at angive, hvor hyppigt de har haft kontakt til henholdsvis folketinget, regeringen og ministerier, styrelser mv.

Tabel 4: *Kontakter mellem interesseorganisationer og forskellige typer af offentlige myndigheder. Andel interesseorganisationer, der har haft månedlige eller hyppigere kontrakter. 1981 og 1993.*

	1981	1993	Forskel
Folketing	10	17	+7
Regering	10	17	+7
Centraladministrationen	33	32	-1
N	1990	1316	

Kilde: Spørgeskemaundersøgelser i 1981 og 1993 blandt danske interesseorganisationer, Dansk Data Arkiv. Gengivet i Peter Munk Christiansen (1999). "Det fælles bedste? Interesseorganisationer, folkestyre og korporatisme" i Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgesen, Lise Togeby og Signild Vallgård (red.) *Den demokratiske udfordring*, København: Hans Reitzels Forlag.

Først og fremmest viser tabel 4, at antallet af kontakter til centraladministrationen ikke er blevet reduceret i perioden fra 1981 til 1993. I 1981 angiver hele 33 procent af interesseorganisationerne, at de havde månedlig kontakt (eller hyppigere) til centraladministrationen, mens den tilsvarende andel var 32 procent i 1993. Det samlede billede er således, at det mindre formelle samarbejde med

centraladministrationen ikke har bevirket en reduktion i kontakter. Der er dog sket en væsentlig stigning i antal kontakter, hvor det er organisationerne, der selv må tage initiativ. I 1993 angiver hele 83 procent, at kontakterne til administrationen blev foretaget på interesseorganisationens initiativ. I en sammenlignelig undersøgelse fra 1976 var den tilsvarende andel 66 procent.⁷ Dette peger klart i retning af, at interesseorganisationerne i højere grad opfører sig som pressionsgrupper end forhandlingspartnere. Denne fortolkning støttes af, at interesseorganisationer i stigende grad er begyndte at pleje de politiske kontakter. Andelen af interesseorganisationer med månedlige kontakter til folketinget (herunder udvalg, partigrupper og individuelle medlemmer) og til regeringen er således for begges vedkommende steget fra 10 procent i 1981 til 17 procent i 1993. Vil man have indflydelse på de politiske processer, tyder meget således på, at interesseorganisationer i stigende grad selv må tage kontakt – ikke mindst med det politiske niveau. Løvrigt kunne denne stigende kontakt til det politiske niveau også indikere, at folketinget faktisk har fået mere snarere end mindre magt.

Man kan foretage den videre fortolkning, at politikerne og administrationen i stigende grad har løsrevet sig fra interesseorganisationer for at håndtere det stigende antal specifikke krav, der er forårsaget af udviklingen mod organiseret individualisme. Med andre ord betyder den manglende aggregering af interesserne, at politikere og embedsmænd må skabe sig større muligheder for at kunne vægte de mange interesser i forhold til hinanden. Et godt eksempel er Efterlønsreformen i 1998, hvor Socialdemokratiets toppolitikere helt bevidst udelukkede interesseorganisationerne fra beslutningsprocessen. Den politiske vurdering var simpelthen, at interesseorganisationer blot ville besværliggøre beslutningsprocessen og alligevel ikke kunne garantere opbakning fra deres medlemmer. Og den formelle adskillelse mellem fagbevægelse og parti medvirkede formentlig til, at fagbevægelsen og for den sags skyld også DA var uvidende om reformen helt frem til den offentlige fremlæggelse af ændringerne. Meget tyder således på, at den nærmest ”automatiske” inddragelse af interesseorganisationer i vigtige politiske beslutningsprocesser er et overstået kapitel i dansk politik. Det gør interesseorganisationerne mere afhængige af deres ressourcer. Specielt organisationernes evne til at levere ekspertviden bliver vigtigere og vigtigere. Det afspejler sig blandt andet i større og større analyseafdelinger – især i de gamle klasseorganisationer, der har haft de nødvendige ressourcer. Sigtet med de mange analyser er dobbeltsidet. Dels er analyserne

---

⁷ Peter Munk Christiansen (1998) s. 144. Interesseorganisationer, centraladministration og udviklingen i nye indflydelsesstrategier i Karsten Ronit (red.) Interesseorganisationer i dansk politik, København: Jurist- og økonomiforbundets forlag.

adgangsbetingelse for at deltage i elitenetværket på de enkelte politikområder, og dels er det en mulighed for via massemediernes at sætte en dagsorden eller påvirke den folkelige opinion. Mange interesseorganisationer har således skiftet de gamle medlemsblade ud med nyhedsbreve, der henvender sig til elitenetværket og massemediernes fagjournalister

De hyppige kontakter mellem interesseorganisationer og de offentlige myndigheder jævnfør tabel 4 er ikke kun udtryk for lobbyisme, hvor interesseorganisationer hele tiden presser på. En del af kontakten foregår også gennem elitenetværk, hvor embedsmænd, politikere, uafhængige eksperter og personer i interesseorganisationer har forholdsvis gensidige kontakter. Disse løsere og mere uformelle vidensnetværk er så at sige afløser for de formelle råd, nævn og udvalg, der tidligere var en vigtig del af mange beslutningsprocesser. Som tidligere nævnt er disse netværk blandt andet en konsekvens af, at den offentlig regulering er blevet så kompleks og omfangsrig, at den politiske diskussion er blevet opdelt i subsystemer, som f.eks. det arbejdsmarkedspolitiske område, det socialpolitiske område, det landbrugspolitiske område osv. Efterhånden finder det meste af politikformuleringen sted i disse områdespecifikke netværk blandt personer, der kun beskæftiger sig med dette område. Det er således blevet meget svært for et menigt folketingsmedlem, om ikke umuligt, at have et overblik over samtlige politikområder. I stedet etableres der en arbejdsdeling i partigrupperne, hvor de enkelte medlemmer efterhånden bliver eksperter på hvert deres område.

I disse områdespecifikke netværk er viden som sagt en meget vigtig ressource for interesseorganisationerne. F.eks. udtaler funktionsleder i Ældresagens politiske afdeling Olav Felbo, at *"...det er indgangsbilletten til overhovedet at være med som aktør eller debatdeltager, at man har en eller anden form for grundlag eller dokumentation"*. Den samme erkendelse gør sig gældende i Håndværksrådet, hvor kontorchef for Erhvervspolitisk afdeling Ane Buch f.eks. udtaler, at *".. der er ufattelig store effekter af at lave sådanne analyser og vores opfattelse er meget den, at man også i centraladministrationen lægger meget vægt på dokumentation, og nogle gange så meget, at det næsten er sygeligt"*. Endelig er en udtalelse fra konsulent Jens Astrup Madsen i Landbrugsrådet meget sigende: *"... en rolle organisationerne spiller, det er jo, at vi hele tiden er i stand til at kunne give dem en række faktuelle oplysninger om, hvordan tingene hænger sammen. For vi må også i dag erkende, at tingene er så komplekse, og at vi har så ekstremt mange regler, at selv halvtgarvede politikere har svært ved finde ud af alle de der regelsæt"*. Men adgang til og udveksling af information i det områdespecifikke elitenetværk er kun én side af

interesseorganisationernes analysearbejde. Den anden side af interesseorganisationernes analysearbejde er, at det er en af de bedste måder at komme igennem i massemedierne. Grundige analyser gør det så at sige legitimt for massemedierne at viderebringe interesseorganisationerne budskab. Det politiske budskab bliver således forklædt i en aura af videnskabelighed, hvor nye undersøgelser, gerne med en overraskende vinkling, viser dette og hint. Igen er en udtalelse fra Ane Buch i Håndværksrådet meget sigende; *"information er strategien for hvad som helst, og dokumentation, det at kunne dokumentere effekter i medierne, det slår igennem 100%"*. Grundige analyser er dog ikke den eneste måde at trænge igennem til massemedierne.

Massemedierne er også lydhøre overfor demonstrationer, underskriftindsamlinger og tragiske skæbner, da det ofte er basis for en god historie, jævnfør diskussion af medielogikken i kapitel 3. Historisk set har specielt de sagsbespecifikke interesseorganisationer haft stort held med at udnytte denne medielogik. Organisationer som f.eks. Greenpeace har således stort set afskrevet sig den direkte kontakt til politikere, regering og centraladministration og forsøger i stedet at påvirke indirekte via massemedierne. Forskellige typer af aktioner har generelt været meget dominerende blandt de såkaldte græsrodsorganisationer, der indeholder alt fra lokale underskriftindsamlinger til globale netværk som ATTACH. Nogle af disse græsrodsorganisationer er dog så løst og midlertidigt organiseret, at man dårligt kan kalde dem interesseorganisationer. De fleste bevægelser omdannes dog med tiden til professionelle og hierarkiske organisationer. Klientorganisationerne har også haft stor succes med at trænge igennem i massemedierne, da man altid kan fremvise en sørgelig skæbne, der i modsætning til analyseresultater kan snakkes med og tages billeder af.

En lille organisation som Muskelsvindfonden opnåede således allerede i 1980'erne en betydelig gennemslagskraft ved hjælp af en stærkt medieorienteret strategi. Ældresagen er et andet godt eksempel på en interesseorganisation, der i 1990'erne skiftede til en meget offensiv mediestrategi. Afdelingschef Michael Teit i Ældresagen udtaler således, at *"... det, der skete for en 5 –6 år siden det var, at man i sekretariatet her var dybt frustrerede over, at man altid rendte i hælene på medierne og de dagsordener, som andre satte, og så sagde vi, at nu laver vi et bevidst valg, hvor vi skal sørge for at sætte dagsordenen"*. Ældresagen har også opbygget en egentlig analyseafdeling, men gennemslagskraften skyldes i høj grad, at organisationen altid har kunne "fodre" medierne med sørgelige skæbner, hvor f.eks. hjemmehjælpen er udeblevet. Alle undersøgelser viser således, at befolkningen er stærkt utilfredse med ældreområdet - selv befolkningen i kommuner, der ofrer

relativt mange penge på området - mens brugerne generelt er godt tilfredse med servicen. På ældreområdet er det således i høj grad lykket at påvirke den offentlige opinion og derigennem politikerne, der i de senere år har stået i kø for at love forbedringer på området. Det samme synes at være tilfældet på sygehusområdet, hvor ventelisterne har tiltrukket sig enorm politisk opmærksomhed. Ikke mindst ved valget i 2001, selvom ventetiderne de senere år har været stærkt faldende. Samtidig vil mobilitet indenfor det offentlige sygehusvæsen kunne afkorte ventetiderne betydeligt, hvilket mere eller mindre vil overflødiggøre behandling på indenlandske eller udenlandske privathospitaler, der normalt ligger endnu længere væk fra patientens bopæl. Kun for operationerne grå stærk og sterilisation kan man ikke finde et offentligt tilbud om behandling indenfor 10 uger⁸ – og i det sidste tilfælde er lidt betænkningstid vel på sin plads. I øvrigt har undersøgelser vist, at hovedparten af patienterne på venteliste ikke opfatter ventetiden som noget større problem. Men det er nærmest politisk "selvmord" at sige, at man nogenlunde har nået målet, da patientforeninger altid kan fremvise en situation, hvor et menneske lider overlast.

Den typiske målsætning for interesseorganisationernes mediestrategi er at sætte en sag på dagsordenen. Det er specielt politikerne, der lader sig påvirke af denne dagsordensfastsættelse, da massemedierne jævnfør kapitel 3 er blevet det afgørende bindeled mellem befolkningen og politikerne. Ikke mindst "lettere" politikere, der har svært ved at blive præsenteret overfor vælgerne i massemedierne, kan have fordel af at koble sig på en sådan "sag" rejst af interesseorganisationerne. Informationschef i Håndværksrådet Hanne Moltke udtrykker det på følgende måde, "*... det er i medierne, man sætter den på dagsordenen. Så er der pludselig en politiker, som læser det og politikere søger jo også indflydelse, og de sidder jo alle sammen og mangler nogle sager, som de kan profilere sig på, for de skal jo også vælges til næste valg*". Der findes ligefrem eksempler på, at politikere har ansat studentermedhjælpere til at klippe avisartikler ud af eftermiddagsaviserne, hvorefter aftenen bruges på at klargøre en udtalelse til Radioavisen den efterfølgende morgen. Det typiske krav vil være, at politikerens stiller spørgsmål til ministeren, kræver minister i samråd eller stiller forslag om en forespørgselsdebat i Folketingssalen, hvilket kan forklare en del af den voldsomme stigning i brugen af disse procedurer. F.eks. blev der i perioden fra 1953 til 1963 i gennemsnit stillet 90 spørgsmål til ministeren per folketingsår. I perioden fra 1992 til 1997 var gennemsnittet 2634 spørgsmål per år.⁹

---

⁸ Sundhedsministeriet (2001). Sundhedspolitisk redegørelse 2001, København: Sundhedsministeriet.

⁹ Jørgen Goul Andersen (1998) s. 88. *Politik og samfund i forandring* Bind I, København: Columbus.

Alt i alt har dette kapitel vist, at det traditionelle formaliserede samarbejde mellem interesseorganisationerne og offentlige myndigheder måske er under afvikling. Interesseorganisationerne er således i højere grad henvist til at være pressionsgruppe end forhandlingspartnere, selvom gensidig kommunikation stadig opretholdes i de områdespecifikke elitenetværk. Under alle omstændigheder er viden blevet en langt vigtigere ressource for interesseorganisationerne. Dels som adgangsbillet til elitenetværket, men også som middel til via massemedierne at sætte en dagsorden og påvirke den offentlige opinion. Samtidig har klientorganisationerne og de sagsbaserede interesseorganisationer også gode muligheder for gennemslagskraft i massemedierne, da menneskeskæbner og aktioner er velegnet nyhedsstof. Dette skifte fra korporatisme til elitenetværk og mediekamp etablerer sammen med ændringer beskrevet i de forudgående kapitler ændrede forudsætninger for det repræsentative demokrati. Og dermed er der også skabt ændrede forudsætninger for, hvad man kan og skal gøre for yderligere at demokratisere det politiske system. Dette er temaet for det afsluttende kapitel.

Kapitel 6: Perspektiver for fremtidens demokrati

De beskrevne tendenser i retning af mediepartier, nye politiske skillelinier, betænksomme vælgere, organiseret individualisme, elitenetværk og mediekamp vil formentlig i et eller andet omfang forandre det hidtidige repræsentative demokrati. Det også klart, at nogle af disse forandringer kan nedbryde nogle af de bevaringsværdige elementer i det hidtidige demokrati, hvilket har været et gennemgående tema i de forrige kapitler. Man skal dog ikke være blind for, at disse forandringer også rummer et potentiale for et nyt og bedre demokrati. Specielt udviklingen mod interesserede og kompetente borgere, der ikke længere følger et givent parti i tykt og tyndt rummer et potentiale for øget demokratisering. Samtidig er samfundet heldigvis indrettet på en sådan måde, at vi selv har mulighed for at skabe – eller i det mindste påvirke – fremtidens demokrati.

Den mest radikale manøvre vil være at tage nogle af politikens grundlæggende spilleregler op til revision. 150 året for den danske grundlov blev da også ledsaget af en ambition om at forny denne lovgivning. Grundlovsdebatten er dog først og fremmest aktualiseret af den stigende europæiske integration, der også vil forandre, og allerede har forandret, det hidtidige nationale demokrati på en række punkter. Den europæiske integration falder dog udenfor temaet af dette skrift, men det skal bemærkes, at det stadig står uklart, hvorvidt de nationale politiske myndigheder mister magt. Interesseorganisationernes fortsatte interesse for det nationale niveau indikerer i hvert tilfælde, at de nationale politiske myndigheder stadig har en betydelig kapacitet til at ændre samfundet. Derfor er det fremtidige samspil mellem interesseorganisationer og de nationale politiske myndigheder absolut ikke uden betydning.

Indtil videre har de ledende politikere dog ikke været særligt optaget af at reflektere over de grundlæggende spilleregler for det politiske system. Man har haft en langt mere praktisk og pragmatisk holdning, hvilket klart kommer til udtryk i beslutningen af at forøge statstilskuddet til de politiske partier. Den mest konkrete konsekvens af udviklingen fra massepartier til mediepartier og den løsere tilknytning til interesseorganisationer var, at de politiske partier pludselig manglede økonomiske ressourcer. Og hvad var så mere indlysende end at redde det repræsentative demokrati ved at indføre en klækkelig statsstøtte til partierne. På trods af, at partierne slet ikke står nævnt i grundloven tages det for givet, at partierne er garanten for et velfungerende demokrati. Det kommer

også klart til udtryk i bemærkningerne til lovforslaget om øget partistøtte, hvor man i forhold til den folkelige deltagelse skriver ”... denne aktivitet har i overvejende grad fundet sted i de politiske partier, og de politiske partier udgør herigennem et afgørende element i det repræsentative demokrati. Forslagsstillerne anser det for at være helt centralt for vort folkestyres fortsatte udvikling, at der er en stor del af befolkningen, der tager del i den demokratiske proces i samfundet – også mellem valgene ... Forslagets gennemførelse tilsigter at bryde denne tendens, vi har set til, at massemedierne bliver helt dominerende i partiernes muligheder for at præsentere sig for borgerne”.¹⁰ Politikernes argumentation bygger således på en forestilling om, at mediepartierne via flere ressourcer kan genopbygge massepartiernes organisatoriske bindeled til befolkningen, hvilket i bedste tilfælde er en naiv forestilling og i værste tilfælde er at vildlede befolkningen. Der skal gennemføres mere visionære tiltag, hvis man for alvor vil forsøge at udvikle fremtidens demokrati i positiv retning. Igen skal det dog pointeres, at hvad der opfattes som de centrale problemer og de rette løsninger i høj grad er afhængig af, hvilke af de tre demokratiforståelser man tager udgangspunkt i.

Ud fra en elitedemokratisk forståelse synes ovennævnte udviklingstendenser ikke at udgøre nogen særlig risiko for det fremtidige demokrati. Med hensyn til partierne foretrækker demokratiske elitister klart de gamle elitepartier, hvis primære opgave var at rekruttere de bedste ledere. Fra denne synsvinkel er det stort set ligegyldigt, om partierne ændres fra massepartier til mediepartier, bare man stadig finder de rette ledere. Med hensyn til udviklingen fra klasseorganisering til organiseret individualisme bekræfter det blot elitedemokraterne i, at det politiske lederskab må tage de politiske beslutninger forholdsvist løsrevet fra befolkningen. Derfor kan man ligefrem opfatte skiftet fra korporatisme til løsere elitenetværk, som et plus for demokratiet, da der skabes bedre rammer for lederskab. Dog vil man være bekymret for, at visse politikere lader sig rive med af kampen om opmærksomhed i massemedierne. På den anden side vil man kunne glæde sig over, at en mere uafhængig presse har bedre mulighed for at kontrollere den politiske elite, hvilket jævnfør kapitel 2 er demokratiets kernefunktion.

Pluralister vil også have svært ved at se de store demokratiske trusler ved ovennævnte udviklinger. Det stigende antal interesseorganisationer bidrager til at få artikuleret befolkningens interesser overfor de ledende politikere og fungerer samtidig som en mindretalsbeskyttelse.

---

¹⁰ Folketingstidende 1985/86 tillæg A: spalte 10395

Interesseorganisationerne kan ligefrem være løsningen på, at borgerne ikke længere kan få sine interesser artikulert tilfredsstillende gennem de politiske partier, da de stadig er fastlåst i højre-venstre dimensionen. Samtidig er det et absolut plus, at visse interesseorganisationer, typisk klasseorganisationer, ikke længere har en privilegeret adgang til beslutningsprocessen, men derimod må indgå i en "sund" konkurrence med de øvrige interesseorganisationer om at påvirke beslutningerne. Fra en pluralistisk tankegang er konklusionen nærmest: Jo flere indflydelseskanaler jo bedre. Derfor vil man også være positivt stemt overfor forslaget om at gennemføre flere folkeafstemninger, der vil åbne endnu en indflydelseskanal. Den helt oplagte mulighed for flere folkeafstemninger ligger i via en grundlovsændring at give befolkningen initiativret, således som det f.eks. er tilfældet i Schweiz.

Fra et pluralistisk perspektiv er det grundlæggende problem ved denne udvikling, hvorledes de mange input fra de utallige indflydelseskanaler bliver aggregeret til nogle overordnede "klumper", hvor forskellige samfundsinteresser er afvejet i forhold til hinanden. Specielt udviklingen mod organiseret individualisme i meget specifikke interesseorganisationer gør, at politikerne bliver præsenteret overfor meget specifikke krav – til tider kun baseret på et par enkeltsager i medierne. Fra en pluralistisk synsvinkel er den afgørende udfordring derfor at finde nogle procedurer, der kan aggregere interesseorganisationernes mange særinteresser. Den mest oplagte mulighed er, at opgaven bliver varetaget af den efterhånden meget professionelle top i mediepartierne, hvilket gør den øgede partistøtte ganske fornuftig. Men vel og mærke af helt andre årsager end forestillingen om at genetablere den folkelige – eller rettere klasse-mæssige – forankring. Et betydeligt problem ved denne løsning er dog, at uforholdsmæssig megen magt bliver koncentreret hos ledende politikere og ministre. Samtidig føler vælgerne sig jævnfør kapitel 2 ikke længere særligt godt repræsenteret af disse partipolitikere, hvilket blandt andet udmøntede sig i en stående kritik af magtfuldkommenheden i 1990'ernes socialdemokratiske ledede regeringer. De samme tendenser kan også spores i forhold til den netop tiltrådte borgerlige regering.

Derfor er der gode grunde til at overveje alternative måder at aggregere befolkningens krav, ønsker og holdninger på. En mulighed kunne være at forlade en del af denne aggregeringsproces til interesseorganisationerne selv, hvilket har været princippet bag den danske arbejdsmarkedsmodel, hvor arbejdsgivere og arbejdstagere siden "september-forliget" i 1899 har forhandlet sig til rette. Problemet er blot, at der i dag findes langt flere interesseorganisationer, der hver især præsenterer

helt legitime interesser. Man kan dog lege med tanken om at genåbne en andet kammer, hvor disse forskellige interesseorganisationer er repræsenteret. F.eks. sammensat på baggrund af antal medlemmer af de respektive organisationer. Mindre organisationer som f.eks. de mange patientforeninger kunne så gå sammen i "valgforbund" for at få en repræsentant i andet kammeret. Et sådant system vil i sig selv få de mindste interesseorganisationer til at aggregere deres krav, ønsker og holdninger. Man kunne også forestille sig et egentligt valgsystem, hvor borgerne f.eks. havde fire stemmer, der kunne fordeles på forskellige organisationer. På den måde kunne den enkelte borger få repræsenteret de holdninger, der ikke lader sig indfange af højre-venstre dimensionen i folketinget.

Det er f.eks. helt oplagt, at et sådant andet kammer vil komme til at indeholde en stor gruppe EU-skeptikere, hvilket kunne blive et talerør for de store befolkningsgrupper, der faktisk har en sådan skepsis. Miljøorganisationer, fagforeninger, arbejdsgiverforeninger, patientforeninger osv. ville selvfølgelig også blive repræsenteret. Fordelen med at inddrage organisationer i et sådan andet kammer vil være, at interesseorganisationerne, ligesom folketingsmedlemmer, på sigt tvinges til at aggregere deres politiske ideer og krav indenfor en lang række forskellige politikområder til nogle overordnede "klumper", der kan prioriteres imellem og dermed forhandles med. Ligesom aftalesystemet mellem arbejdsmarkedets parter kunne man udmærket forestille sig, at der f.eks. kunne etableres et overordnet kompromis mellem miljø- og landbrugsorganisationerne, hvilket kunne bruges som input til beslutninger i Folketinget. Et afgørende stridspunkt vil selvfølgelig være, hvilket kompetence dette andet kammer skulle have i forhold til Folketinget. Med skelen til det tidligere såkaldte "Mickey mouse parlament" i den europæiske statsbygning kunne man starte med et rådgivende kammer, der blot havde ret til at blive hørt inden Folketinget traf beslutninger. Man kunne også forestille sig en mere ambitiøs model, hvor interesseorganisationerne under visse betingelser f.eks. fik ret til at fremlægge lovforslag i Folketinget.

Fra en deltagelsesdemokratisk synsvinkel vil man også kunne se en vis fornuft i ovenstående forslag. Specielt en øget brug af folkeafstemninger virker tiltalende, da det er det nærmeste man kommer direkte demokrati på det nationale niveau. Og udviklingen med interesserede og kompetente vælgere med omtanke indikerer, at befolkningen udmærket kan tage stilling til store og komplekse spørgsmål. Man ville også været positiv overfor ideen om et andet kammer bestående af interesseorganisationer, hvis det kunne tvinge den organiserede individualisme til at tage mere

hensyn til det fælles bedste. Den største bekymring fra en deltagelsesdemokratisk forståelse er netop, hvorledes man skal bevare det politiske fællesskab i en tid, hvor udviklingen går imod større differentiering og individualisering. Specielt i den nuværende periode, hvor det nationale, kulturelle og klassemæssige fællesskab er under opbrud bliver det nødvendigt at etablere et "villet" politisk fællesskab. F.eks. kunne en bred og gennemgribende grundlovsdebat være en udmærket lejlighed til at få stadsfæstet nogle grundlæggende spilleregler, som befolkningen bevidst har valgt at stå inde for og er fælles om. USA er et godt eksempel på, at forfatningen kan udgøre et sådant symbol på et "villet" politisk fællesskab i et ellers ekstremt multikulturelt samfund. I den forbindelse er det sigende, at en Gallup-undersøgelse fra 1998 viste, at over 40 procent af den voksne danske befolkning intet kendskab havde til grundloven og under 30 procent nogen siden havde læst i Grundloven. Et minimumskrav til en nye grundlov er således, at befolkningen har været inddraget i processen og helt banalt, at teksten er læselig og forståelig. Det er netop gennem typer af sådan offentlig dialog, at der etableres muligheder for skabelsen af "villet" politiske fællesskaber i post-industrielle samfund.

Afslutningsvis skal det pointeres, at de tre demokratiopfattelser ikke er gensidigt udelukkende og alle har noget fornuftigt at sige om nutidens samfund. Demokratiforståelsen skal således først og fremmest opfattes som en slags "tankeredskaber", der tvinger os til holde demokratiets mange funktioner for øje. I praksis smelter tingene dog sammen. Derfor skal fremtidens demokrati både leve op til forventningen om, at kunne træffe effektive beslutninger, indfri befolkningens krav og etablere et politisk fællesskab, der er orienteret mod det fælles bedste. Tiden må vise om disse forventninger kan blive indfriet i det 21. århundrede.